

EDGARS DUNSDORFS UN APGĀDA “DAUGAVA” LATVIJAS VĒSTURES SĒRIJA

Viesturs Zanders

Dr. philol., Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes profesors, Latvijas Nacionālās bibliotēkas Letonikas un Baltijas centra Pētniecības sektora vadītājs.

Zinātniskās intereses: Latvijas grāmatniecības un bibliotēku vēsture.

Raksts atklāj vēsturnieku profesionālajā vidē labi zināma, bet latviešu trimdas historiogrāfijas un grāmatniecības aspektā minimāli pētīta vēstures publikāciju projekta izcelsmi un attīstību. Tajā analizēts Edgara Dunsdorfa (1904–2002) organizatoriskais un profesionālais veikums, daudzu gadu garumā strādājot pie Latvijas vēsturei veltītu monogrāfiju sērijas sagatavošanas. Izmantojot salīdzinoši nesen zinātniskajā apritē nonākušos E. Dunsdorfa arhīva materiālus, vērtēta sērijas izdevēja apgāda “Daugava”, tās virsredaktora E. Dunsdorfa un atsevišķu grāmatu autoru mijiedarbība. Sērijas tapšanā iesaistīto sarakste sniedz līdz šim maz zināmu informāciju par atsevišķu pētnieku personībām un darba stilu. Savukārt presē publicētās grāmatu recenzijas liecina par profesionālas diskusijas iespējām un līmeni trimdā 20. gadsimta 50.–80. gados, kā arī rezonansi, kādu šis publikācijas izpelnījās trimdā un Latvijā.

Atslēgas vārdi: Edgars Dunsdorfs, Latvijas vēsture, apgāds “Daugava”, trimdas latviešu grāmatniecība, historiogrāfija.

SĒRIJAS PRIEKŠVĒSTURE

Kopš 1948. gada Austrālijā dzīvojošā vēsturnieka Edgara Dunsdorfa (1904–2002) pārziņā tapusi Latvijas vēstures monogrāfiju sērija tradicionāli tiek saistīta ar apgādu “Daugava”, kuru 1945. gada rudenī Stokholmā izveido Dagnija Šleiere (1919–1993) un viņas dzīvesbiedrs Georgs (Juris) Šleiers (1917–2005). Taču vairāksējumu izdevuma īstenošana nodarbina E. Dunsdorfu jau vairākus gadus, pirms nāk klajā Arveda Švābes (1888–1959) monogrāfija “Latvijas vēsture, 1800–1914”, ar kuru 1958. gadā aizsākas šis vērienīgais projekts.

Jau 1956. gada rudenī E. Dunsdorfs informē D. Šleieri, ka A. Švābe ir atteicies no Amerikas Latviešu humanitāro zinātņu asociācijas (dib. 1954. g.) vēstures sekcijas vadītāja Vitolda Kalniņa (1913–1989, pazīstams arī kā literatūrkritiķis Vitauts Kalve) piedāvājuma kļūt par dažādiem Latvijas vēstures laikmetiem veltīta vairāku apgādu kopīgi izdota vairāksējumu izdevuma galveno redaktoru. Interesanti, ka tobrīd pats E. Dunsdorfs apšaubā šāda redaktora posteņa nepieciešamību. Viņaprāt, "ja ir atsevišķiem posmiem sameklēti autori – laika sadalījums pats par sevi novērsīs paralēlismu, un tā jau būtu vienīgā redaktora funkcija".¹ D. Šleiere ir skeptiska par šādas sērijas iespējamību, jo "pēc "pasūtītajuma" grāmatas reti kad ir tik saistošas, svaigas, ar tādu temperamentu rakstītas kā gadījumos, kad autors ķēries pie vietas, kas viņu pievilksusi un viņam likusies tuva". Pēc D. Šleieres ieskata, "nopietnu izdevēju mums ir mazāk par vienas rokas pirkstiem. Viņu starpā neredzu nevienu, ar ko varētu tikt pie kādas "kopus izdošanas"" Tomēr, "ja mums trimdā rastos 7 apcerējumi, kurus būtu vērts publicēt, tad tas tiešām būtu brīnums, un šī brīnuma dēļ būtu tiešām jāpiestrādā pie to klajā laišanas".²

Pie eventuālās apgādu sadarbības E. Dunsdorfs tomēr atgriežas atkal 1957. gada vasarā, kad aiz muguras ir viņa kā vies-profesora semestris Kalifornijas Universitātē Bērklījā. Viņaprāt, plašāks Latvijas vēstures izdevums kļūtu iespējams, ja "rastos pieci apgādi, kas katrs būtu ar mieru izdot vienu sējumu un risku sadalīt vienlīdzīgi".³ Izdot Latvijas vēsturi piecos sējumos E. Dunsdorfs piedāvā arī Miķelim Gopperam (1908–1996). Nodēvējot viņu par vienu "no mūsu lielākiem grāmatizdevējiem" un aicinot iesaistīties speciālā šim mērķim dibinātā sabiedrībā,⁴ Dunsdorfs, saprotams, var arī nenojaust, cik daudz pūļu un līdzekļu Gopperam ir prasījis Arnolda Spekkes (1887–1972) "Latvijas vēstures" izdevums (1948) un kādas ir "Zelta ābeles" izdevēja attiecības ar citiem apgādiem. M. Goppers vaļširdīgi atzīst: "jau ilgus gadus nesmu "viens no lielākiem izdevējiem", bet spiestuves strādnieks ar milzu parādiem par izdotām latv. grāmatām!"⁵ E. Dunsdorfa un M. Goppera sarakste atsedz arī abu atšķirīgo izpratni par redaktora lomu grāmatas tapšanā. Uz Goppera jautājumu, vai sērijai

ir paredzēts virsredaktors un vienots zinātniskais aparāts, Dunsdorfs atbild, ka, viņaprāt, tāds nav nepieciešams un ir novēršama latviešu grāmatniecības prakse, ka “fakti parasti tiek tā saredīgēti, lai tie saskanētu ar [redaktora. – V. Z.] viedokli”.⁶ Likteņa ironija ir tā, ka pavisam drīz E. Dunsdorfs kļūst par “Daugavas” izdotās sērijas virsredaktoru, kurš ir spiests diezgan būtiski koriģēt viņam piesūtītos manuskriptus. Uz zinājis grāmatu potenciālo autoru uzvārdus (bez paša E. Dunsdorfa vēl arī Vitolds Kalniņš, Indriķis Šterns, Haralds Biezais un Benno Ābers), M. Goppers izsaka šaubas, vai šis autoru sastāvs “ir tas labākais, ko mēs varējām stādīt pretīm Strazdiņa u.c. dienderu izdevumam”.⁷ Tobrīd M. Goppers vēl nezina, ka Ulda Ģērmaņa darbs (“Latviešu tautas piedzīvojumi”), par ko viņš autoram ir izmaksājis avansu, pēc pāris gadiem iznāks viņa par konkurentu uzskatītajā “Daugavas” apgādā. Toties viņš ir informēts, ka “Daugava” gatavojas publicēt A. Švābes “Latvijas vēsturi, 1800–1950”, un, pēc viņa domām, gadsimti līdz 1800. gadam “parastam lasītājam ļoti maz interesē”.⁸

Ieinteresēti nogaidošas atbildes E. Dunsdorfs saņem gan no Jāņa Abuča (1914–1978, apgāds “Ziemeļblāzma”), gan no Imanta Reitmaņa (1919–1966, apgāds “Imanta”), vienīgi vispieredzējušākais no uzrunātajiem izdevējiem – “Grāmatu drauga” īpašnieks Helmars Rudzītis (1903–2001) ir noraidošs projekta neskaidrās finansiālās bāzes dēļ.⁹

Domājams, tieši izdevēju rezervētā attieksme E. Dunsdorfam liek meklēt atbalstu Amerikas Latviešu apvienībā (ALA, dib. 1951. g.). Apvienības valdes sēdē Ņujorkā 1957. gada 5. oktobrī E. Dunsdorfs ierosina šai organizācijai uzņemties Latvijas vēsturei veltīto darbu publicēšanu. Tas, viņaprāt, būtu iespējams, ja dažādiem mērķiem netiktu sadrumstaloti ALA Kultūras fonda līdzekļi. Šajā sanāksmē tiek minēti gan kopdarbā iesaistītie vēsturnieki, gan viņiem uzticētie vēstures periodi. Tiek paziņots, ka laikmetu līdz 13. gadsimtam aprakstīs V. Kalniņš, 14.–15. gadsimtu I. Šterns, 16. gadsimtu A. Spekke, 17. gadsimtu E. Dunsdorfs, 18. gadsimtu B. Ābers un pieci sējumi (katrs apmēram 320 lappušu apjomā) būs gatavi iespiešanai jau 1958.–1959. gadā. Pat distancējoties no šobrīd arhīvu dokumentos izlasāmā, šādas

prognozes ir vērtējamas kā ļoti pārdrošas. E. Dunsdorfs arī ierosina, lai ALA atvēl nākamajos divos gados šī piecu sējumu komplekta iegādei kopsummā 7500 dolārus.¹⁰

ALA valdes sēdē pirmoreiz publiski izskan informācija, kas vēlāk vairākkārt tiek tirāžēta presē un citur par E. Dunsdorfa projekta saikni ar Latvijas vēsturnieku 30. gadu iecerēm, kas saprotamu iemeslu dēļ palika neīstenotas. No toreiz paredzētā kopdarba ir iznākusi vien Franča Baloža (1882–1947) "Latvijas archaioloģija" (faktiski "Senākie laiki. Latviešu senvēsture" 1938. gadā. – V. Z.), bet A. Tenteļa, A. Spekkes, A. Švābes, E. Dunsdorfa un B. Ābera "plānotie sējumi palika neuzrakstīti un nepublicēti".¹¹ Tomēr visi Latvijas projekta autori, izņemot A. Tenteli, atrodas brīvajā pasaulē, un viņu darbi kopā ar reproducēto F. Baloža grāmatu (iespiesta 1956. gadā ar nosaukumu "Senā Latvija") un "Daugavas" plānoto A. Švābes darbu divos sējumos ir paredzami kā Latvijā nerealizētā projekta īstenojums.

E. Dunsdorfa iniciatīva izraisa samērā plašu rezonansi trimdas presē. Viņa mītnes zemes latviešu laikraksts pat paziņo, ka "jau tuvākā laikā ALA kultūras birojs uzsāks abonentu vākšanu, reizē garantējot, ka sējumi iznāks", un "aptauja visplašākās aprindās ir radījusi iniciatoros pārliecību, ka šim lielajam kopdarbam radīsies pietiekami abonentu, kas nodrošinās darba iznākšanu".¹² Tomēr izskan arī citi viedokļi, un ALA nebūt nesteidzas ar finansiālā atbalsta sniegšanu. Tā vēsturnieks Nikolajs Viksniņš (1893–1976) nav pārliecināts, vai piemērota ir vēstures iedalīšana atsevišķos gadsimtos. F. Baloža grāmatu viņš uzskata jau par novecojušu, tādēļ aicina par autoru sērijai uzaicināt arheologu Eduardu Šturmu (1895–1959). Latvijas vēstures pētījumus viņš pat ieteic vispirms publicēt kādas lielas kultūras tautas valodā, lai "vēlāk tos varētu saīsinātā, koncentrētākā veidā sagatavot arī plašākām latviešu trimdinieku aprindām".¹³ Arī inženieris Kārlis Ieleja (1909–1970) ierosina padomāt par plašāku autoru loku, projektā iesaistot Edgaru Andersonu, Vili Biļķīnu, Nikolaju Viksniņu un vēl citus. K. Ieleja arī šaubās, vai LU vēsturi studējušais I. Šterns, kuram pagaidām nav neviena plašāka darba vēsturē, dzīvojot "Austrālijā, kur jāpaļaujas tikai uz materiāliem, kas

piegādāti no ārpuses, varēs uzrakstīt ap 300 lpp. plašu nopietnu zinātnisku darbu”.¹⁴

Šķietami konstruktīvs ir ALA vicepriekšsēža Alfreda Bērziņa (1899–1977) priekšlikums E. Dunsdorfa projektu nodot Brīvās pasaules latviešu apvienībai (BPLA, dib. 1956. g., kopš 1970. g. Pasaules brīvo latviešu apvienība), jo “Latvijas vēstures izdošana ir visu latviešu interesēs un tāpēc arī šī pasākuma realizēšanā būtu jāiesaistās latviešiem visos kontinentos, kas dotu pasākumam vajadzīgo materiālo bāzi”.¹⁵ ALA valde nolemj izveidot īpašu Latvijas vēstures redakcijas kolēģiju, kurā bez E. Dunsdorfa tiktu iekļauts BPLA un ALA priekšsēdis Pēteris Lejiņš (1909–2002), kā arī autoritatīvie vēsturnieki A. Švābe un A. Spekke. Vēsturnieks B. Ābers, kas tolaik strādā raidstacijas “Amerikas balss” latviešu redakcijā, ALA atturīgumu saista ar gluži saprotamo vēlmi saņemt publicējamus manuskriptus, bažām par atsevišķu autoru mazpazīstamību, kā arī projektā neiesaistīto “aktivitātēm”.¹⁶ Viņš arī prognozē, ka “plāpāšana un neapmierināto kurnēšana turpināsies, līdz kamēr neiznāks kāds sējums, tad visi “nepieaicinātie” klups virsū šim sējumam”.¹⁷

Vēl tajā pašā ziemā ALA Kultūras fonds deklarē, ka Latvijas vēsture piecos sējumos būs kā pretsvars jau minētajai Latvijas PSR vēsturei trīs sējumos, kas “ir tišs Latvijas vēstures sakroplojums”.¹⁸ Izdevuma finansēšana varētu notikt subskripcijas ceļā, taču organizatorisko priekšdarbu veikšanai vēl šīnī gadā būtu nodibināms fonds. Diemžēl šiem paziņojumiem konkrēta rīcība neseko.

Tikmēr Stokholmā, pabeidzis apjomīgo darbu pie pirmā trimdas uzziņu izdevuma “Latvju enciklopēdija” (1–3, 1950–1955), plašāku publikāciju Latvijas jaunāko laiku vēsturē gatavo A. Švābe. 1956. gada vasarā Amerikā iznākošā literārā žurnāla “Jaunā Gaita” lasītāji uzzina, ka apmēram pēc gada nodomāts izdot pārskatu par latviešu likteņgaitām pēdējos 150 gados vairāk nekā 600 lapušu apjomā. A. Švābe uzskata, ka līdz šim trimdā iznākušās Latvijas vēstures grāmatas jaunos laikus ir aplūkojušas pārāk konseptīvi, taču, “ja patiesi gribam veikt savu pienākumu pret Latviju, mēs nedrīkstam klusēt, bet mūsu uzdevums ir atmaskot

padomju historiogrāfijas melus un ļaunprātības”.¹⁹ Diemžēl smaga slimība liedz A. Švābem īstenot ieceres pilnībā, un tādēļ “Daugavas” apgādā 1958. gada aprīlī nāk klajā viņa grāmata ar ierobežotāku hronoloģisko aptvērumu **“Latvijas vēsture, 1800–1914”**. Šī izdevuma priekšvārdos A. Švābe atkārtoti atgādina par trimdā dzīvojošo vēsturnieku pienākumu: “Latviešu vēsturniekam dzimtenē ir pieejami daudz bagātāki dokumentu un citu avotu krājumi, bet viņiem trūkst pašas svarīgākās zinātnieku privilēģijas – pētniecības brīvības. Tāpēc mūsu uzdevums ir pateikt to, kas viņiem liegts.”²⁰

Par A. Švābes pēdējās grāmatas pirmajiem vērtētājiem kļūst viņa kādreizējie audzēkņi un kolēģi Latvijas Universitātē. Recenzenti norāda gan uz šī latviešu vēstures publikāciju laukā nebijuši apjomīgā (752 lpp.) darba vērienu, gan uz nepilnībām, kuras droši vien spēj pamanīt tikai nozares profesionāļi. Akceptējot agrārā jautājuma svarīgumu 19. gadsimta Latvijas vēstures kontekstā un A. Švābes kompetenci šajā problemātikā, B. Ābers tomēr konstatē, ka latviešu sasniegumi mākslās un zinātnē šajā periodā grāmatā ir aprakstīti pārāk konspektīvi. Toties viņš cildinoši izsaka par A. Švābes grāmatas stilu: “Autors tik spīrgti attēlojis tālredzīgāko, liberālo muižnieku sadursmes ar savu kārtas biedru stagnāciju, ka daudzās vietās viņa “Latvijas vēsture” savā drāmatismā līdzinās spēcīgam romānam.”²¹ Savukārt U. Ģērmanim šķiet, ka grāmatas nodaļās par 1905. gada revolūciju un laiku pirms Pirmā pasaules kara ir “jūtama kāda personīga rezignācija, skepse un nogurums”. Viņš arī atzīmē, ka grāmatā nav atrodamas šādai publikācijai nepieciešamās norādes un komentāri, kā arī pilnīgs izmantoto avotu un literatūras saraksts. Par vienu no A. Švābes publikācijas ieguvumiem U. Ģērmanis uzskata, ka “šī grāmata tieši parāda, kur mums visvairāk vajadzīgi speciāli pētījumi”.²² Līdzīgas iebildes pret izdevuma uzzīņu aparāta nepilnībām ir I. Šternam, kas ieteic grāmatas 2. izdevumā ievietot arī priekšmetu (jēdzienu) rādītāju, kas ļautu vieglāk orientēties tekstā.²³

Advokāts Tālivaldis Sanders (1896–1971) ir nemierā ar to, kā A. Švābe atbilstoši savām politiskajām simpātijām ir pieminējis latviešu studentu korporācijas. Viņaprāt, A. Švābes grāmata ir

tendencioza un “vietām nepareizi” sarakstīta, tādēļ nevar “atstāt bez atbildes tās vietas, kas skar korporācijas un it sevišķi Lettoniu un tās filistrus”,²⁴ un tālab plašā rakstā žurnālā “Universitas” dod savu interpretāciju korporāciju lomai Latvijā 19. un 20. gadsimta mijā.

Diametrāli atšķirīgi A. Švābes grāmatu vērtē vācbaltiešu vēsturnieki un kvazivēsturnieki okupētajā dzimtenē. Atzinīgi novērtējot A. Švābes “Latvijas vēsturi, 1800–1914”, vēsturnieks Jirgens fon Hēns (*J. von Hehn*, 1912–1983) ieteic to tulkot kādā no lielo tautu valodām, kas varētu būt noderīgi “arī latviešu tautas politisko mērķu sasniegšanā”.²⁵ Savukārt Georgs Libermanis (1924) vispirms ar rakstu “Pochemu ikh dushit zloba” (Kādēļ viņus smacē dusmas) avīzē “Sovetskaja Latvija” (1959. g. 10. septembrī) savdabīgi “atzīmē” A. Švābes dzīves gaitu noslēgumu tā paša gada 20. augustā, bet Švābem piešķirtā Kultūras fonda balva par šo grāmatu kļūst par iegastu plašākiem “atzinumiem”. G. Libermanis paziņo, ka A. Švābes grāmata “neizsaka tikai kāda atsevišķa cilvēka viedokli, bet ir jaunāko buržuāziski nacionālistisko koncepciju vispārinājums vairākos nozīmīgos Latvijas vēstures jautājumos”.²⁶ Šādu “spriedumu” pasūtītājiem par laimi, ar Švābes “grāmateli” (G. Libermana formulējums) Latvijas iedzīvotāji var iepazīties tikai 30 gadus pēc tās iznākšanas... Taisnības labad gan jāsaka, ka arī trimdā netrūkst diletantu, kam “padodas” skaļi apvainojumi, bet nepietiek zināšanu kvalitatīvu alternatīvu radīšanā. Viens no tiem ir slāvu filoloģijas bakalaurs Aleksandrs Batņa (1909–1976), kurš, A. Švābes, E. Dunsdorfa un A. Spekkes grāmatās neatradis pietiekami plašu Latgales atainojumu, steidz viņus apvainot šovinismā un makiavelismā un apgalvo, ka LU “uz ātru roku” par vēsturniekiem kļuva vājš dzejnieks un romānu autors A. Švābe, romāņu filologs A. Spekke un tautsaimnieks E. Dunsdorfs.²⁷

SĒRIJAS IZDEVUMI: TAPŠANA UN VĒRTĒJUMI

Tūlīt pēc A. Švābes grāmatas iznākšanas G. Šleiņers paziņo, ka “Daugava” ir gatava izdot E. Dunsdorfa pieteiktos piecus sējumus, gan piebilstot, ka līdz šim apgāds ir paļāvies tikai uz sevi un nav

saņēmis nekādu finansiālu atbalstu.²⁸ No savas puses E. Dunsdorfs dara zināmu, ka vēlas uzņemties visus redakcionālos pienākumus un var atteikties no honorāra, jo viņu "šai gadījumā vairāk interesē, cik manos spēkos ir, uzturēt kulturālu rosību".²⁹ Pāris mēnešu vēlāk G. Šleiers pauž apņēmību laist klajā E. Dunsdorfa, A. Spekkes un B. Ābera pētījumus, bet senākiem gadsimtiem veltīto darbu "izdošanu es gribētu pagaidām atstāt atklātu, jo varbūt būtu lietderīgi šos vecos laikus apvienot vienā sējumā".³⁰

Šāds viedoklis nav skaidrojams vienīgi ar izdevēju bažām par E. Dunsdorfa pieteikto autoru, šajā gadījumā V. Kalniņa un I. Šterna, pētniecības pieredzes trūkumu vai nepietiekamo atpazīstamību. D. Šleiere ir konstatējusi, ka trimdā tapušajos izdevumos par Latvijas vēsturi, kā arī t.s. Latvijas propagandas izdevumos svešvalodās nepiedodami maza vieta ir atvēlēta Latvijas neatkarības laikam: nereti "vēsturiskais apskats apskīst tieši tai vietā, kur tam būtu jāsakas – pie latviešu brīvības cīņām un Latvijas valsts nodibināšanās".³¹ Taču, viņasprāt, tieši neatkarības laikmeta vēsture "ir mums vissvarīgākā, tikai šis īsais un spilgtais divu gadu desmitu laikmets dod mums tiesību pakļaut iepriekšējos gadu simtus, pat tūkstošus, kopīgam virsrakstam "Latvijas vēsture".³²

Tā kā G. Šleiers prognozē, ka 17. gadsimtam veltīto sējumu varētu sākt salikt jau 1959. gada sākumā,³³ tad E. Dunsdorfs bez vilcināšanās gatavo manuskriptu nosūtīšanai apgādam. Pirms tam ar to vēl iepazīstas turpat Austrālijā dzīvojošais I. Šterns un rakstnieks Jānis Sarma (1884–1983), kā arī B. Ābers Vašingtonā. Manuskripta nodaļu par latviešu rakstiem E. Dunsdorfs nodod Lundā dzīvojošā valodnieka Kārļa Draviņa (1901–1991) izvērtēšanai, bet nodaļu par mākslu nosūta arhitektam Paulam Kundziņam (1888–1983) uz Halifaksu Kanādā.³⁴ Iepazinies ar manuskriptu un norādījis uz virkni, viņasprāt, diskutablu formulējumu, tiesību vēsturnieks un arī E. Dunsdorfa kolēģis LU 30.–40. gados B. Ābers secina: "Tavs darbs uz mani atstāj vislabāko iespaidu, izņemot vienu punktu – izvairīšanos atzīt, ka šai laukā derīgas lietas ir paveicis arī Arveds Švābe."³⁵ Respektējot Dunsdorfa nepārvarēto aizvainojumu pēc Švābes kritikas, Dunsdorfam aizstāvēt doktora disertāciju, B. Ābers tomēr ir nemierā ar Dunsdorfa

sacerēto Švābes piemiņas rakstu, kur, cita starpā, ir apgalvots, ka “rakstnieks viņā ir pārāks par vēsturnieku”.³⁶ Arī dažus gadus vēlāk, kad E. Dunsdorfs mēģina privātā sarakstē apšaubīt A. Švābes pētījumu oriģinalitāti, B. Ābers ir noraidošs, jo “pārāk daudz pats zinu par to, kā Švābe strādāja un – mācīja mani strādāt”.³⁷ Protams, saasināta kritikas uztvere un nespēja atzīt cita pētnieka autoritāti lielākā vai mazākā mērā attiecas uz vēl vairākiem “Latvijas vēstures” projektā iesaistītajiem un ir ņemama vērā, iespējami bezkaislīgi “rekonstruējot” šīs izdevumu sērijas tapšanas gaitu.

Kaut arī grāmatas manuskriptu E. Dunsdorfs nosūta izdevējam jau 1959. gada februārī,³⁸ vēl 1960. gada nogalē G. Šleiers ir spiests konstatēt, ka dažādu apstākļu dēļ “vēstures izdošanas darbi nav virzījušies uz priekšu”.³⁹ Vismaz daļēji to var izskaidrot ar visai jūtamam “Daugavas” izdevējdarbības sarukumu. Tā 50. gadu pirmajā pusē “Daugava” laiž klajā Kārļa Skalbes “Rakstus” (1–6, 1952–1955) un vēl 1956. gadā izdod 11 grāmatas, bet no 1957. līdz 1960. gadam “Daugavas” izdevumu klāstu papildina vien 10 izdevumi.⁴⁰ Iespējams, ka E. Dunsdorfa aizrādījums par I. Reitmaņa ieinteresētību viņa manuskripta izdošanā⁴¹ mudina G. Šleieru pavisam drīz viņam piesūtīt detalizētu iespiešanas tehnoloģiskā cikla plānojumu un grāmatas subskribentiem paredzētā prospekta tekstu.⁴²

Drīz pēc tam vairākos laikrakstos tiek publicēta informācija par vēl 1961. gadā plānoto E. Dunsdorfa grāmatu un “Latvijas vēstures” sēriju kopumā. Kā paredzamo grāmatu autori tiek minēti tie paši jau 1957. gada rudenī nosauktie, tikai pēc A. Švābes nāves 20. gadsimta aprakstītāja vieta ir vakanta. Intervijā “Austrālijas Latvietim” E. Dunsdorfs, kā vēlāk redzēsīm, izsaka pārāk optimistisku pieņēmumu, ka jau nākamajā gadā varētu iznākt B. Ābera vai I. Šterna grāmatas un visa sērija ieraudzīt dienas gaismu turpmākajos 5 gados. Toties šodien apstiprinājumu ir guvusi E. Dunsdorfa nākotnes vīzija: “Mēs ceram arī, ka Daugavas vēsturi lasīs latvieši Latvijā. Protams, tas būs iespējams tikai tad, kad tur valdīs brīvība un kad katrs pilsonis varēs lasīt, ko pats grib. Gatavojoties šai lielai dienai, turēsīm savos plauktos Latvijas vēstures sējumus kā ciema kukuli brīvai Latvijai.”⁴³

E. Dunsdorfa un G. Šleiera intensīvā sarakste 1961. gadā atklāj ne mazums interesantu detaļu autora priekšstatos par viņa topošās grāmatas pilnveidi un veidolu. Pēc E. Dunsdorfa ieskata, "no vēstures grāmatu pārdošanas viedokļa ir ļoti svarīgi, lai panešamās pašizmaksas robežās būtu maksimālais ilustrāciju skaits, jo daudzi pircēji nepirks šīs grāmatas lasīšanai, bet gan kā "bilžu grāmatas"".44 Uz izdevēja aicinājumu sagatavot sava pētījuma kopsavilkumu angļu valodā E. Dunsdorfs paziņo, ka jau "esmu savu sākotnējo uzmetumu tikmēr svītrojis, kamēr palika tikai "ekstrakts". Es vienkārši jau tā savilkto neprotu vēl vairāk savilkt, jo tas nozīmētu rakstīt jaunu grāmatu ar pavisam citu plānu."45 Tādēļ grāmatā ir atrodams tikai satura tulkojums angļu valodā. E. Dunsdorfs lūdz nosūtīt atsevišķas korektūras slejas K. Draviņam, kas tikko publicējis 17. gadsimta latviešu garīgās dzejas autora Georga Elgera (1585–1672) manuskriptu, jo varbūt "kaut kas jāpapildina, lai mūsu grāmata tik ātri nenovecotu".46 Dunsdorfs arī aicina Šleieru nevilcināties ar grāmatas izdošanu, "kamēr Draviņš nav atradis vēl kādu jaunu ābeci!".47

G. Šleiers informē autoru par nodomu veidot grāmatas maketu tā, lai katra nodaļa sāktos nepāra lappusē. Viņš argumentē to ar vēlmi "grāmatu izplest, lai tā tuvotos Švābes vēstures biežumam" un būtu vieglāk lasāma: "Izlasījis vienu nodaļu, lai lasītājs drusku atpūšas, padomā par to, ko ir izlasījis."48 E. Dunsdorfu šis pamatojums tomēr nepārliecina, tādēļ viņš lūdz balto lappušu iestarpinājumus izskaust un izsaka nožēlu, ka, nezinot par grāmatas apjomu, ir bijis spiests īsināt savu manuskriptu.⁴⁹

1962. gada aprīlī E. Dunsdorfa grāmata "**Latvijas vēsture, 1600–1710**" 2000 eksemplāros beidzot nāk klajā un tiek izsūtīta abonentiem.⁵⁰ No kādreiz plānotajiem 1000 subskribentiem⁵¹ grāmatas iznākšanu ar iepriekšēju pierakstīšanos ir nodrošinājušas 560 personas. Līdz grāmatas iznākšanai apkopotajā subskribentu sarakstā, kas iespiests prāvā sējuma pēdējās lappusēs, ir fiksētas 508 privātpersonas, bibliotēkas un organizācijas četros kontinentos. Visvairāk E. Dunsdorfa grāmatas subskribentu dzīvo ASV (220), Austrālijā (68) un Zviedrijā (66), kas dod zināmu liecību par atsevišķu trimdas latviešu kopienu interesēm. Jāpiezīmē

gan, ka šis publicētais saraksts nesniedz pārskatu par faktisko eksemplāru tālāko likteni, jo, piemēram, viens no turīgākajiem Austrālijas latviešiem būvuzņēmējs Kārlis Līdums (1910–1994) ir patstājīgi piecus grāmatas eksemplārus.⁵²

Grāmatas priekšvārdos E. Dunsdorfs uztur spēkā jau 1957. gadā publiskoto versiju par šīs sērijas saikni ar 30. gadu vēsturnieku plāniem, atzīmējot, ka pats pie šī sējuma sācis strādāt jau 1936. gadā. Turpat viņš sniedz ieskatu grāmatas struktūrā un grūtībās, strādājot pie šī izdevuma. Cita starpā, E. Dunsdorfs raksta: “Vispār centos apspiest katra vēsturnieka dabisko tieksmi rakstīt mamuta sējumu, koncentrēdamies tikai uz svarīgāko un svītrojot mazāk svarīgās, kaut interesantās, detaļas.”⁵³

Paužot gandarijumu par saņemto E. Dunsdorfa grāmatas brīveksemplāru, B. Ābers viņam raksta: “Tavs darbs ir patiesi impozants [...] šo grāmatu nevarēs ignorēt ne draugi, ne ienaidnieki, un neviens vairs nevarēs uzrakstīt kādu septiņpadsmitā gadu simteņa vēsturi, paejot garām Tavam darbam.”⁵⁴

Pats pirmais E. Dunsdorfa darbu publiski vērtē U. Ģērmanis, un viņa atsauksme nav autoram diez ko glaimojoša. Par vērtīgākajām un interesantākajām atzīdams grāmatas nodaļas par Latvijas saimniecības vēsturi 17. gadsimtā, viņš apšaubā E. Dunsdorfa kompetenci politiskajā un kultūras vēsturē. Sev raksturīgajā sarkastiskajā manierē U. Ģērmanis raksturo arī E. Dunsdorfa rakstības stilu. Viņaprāt, tas ir “saus un lietišķs, ko vietumis atdzīvina mazas ironiskas un ērcīgas piezīmes par citu izdarītām vai šķietamām kļūdām. Ir bijuši gadījumi, kad D. pēkšņi sadomājies rakstīt “literāri”. Tad tas kļūst banāls. Laimīgā kārtā šajā darbā tādus stila meklējumus maz jūtam.”⁵⁵ Krietni pozitīvāk jauno E. Dunsdorfa grāmatu vērtē rakstnieks Pēteris Aigars (1904–1971), rakstniece un vēsturniece Angelika Gailīte (1884–1975) un N. Viksniņš.⁵⁶

Interesanti, ka Vācijā iznākošais laikraksts “Latvija” uzskata par nepieciešamu iepazīstināt savus lasītājus ar P. Aigara un A. Gailītes izteikumiem, tos ievadot ar piezīmi: “Paskaidrojam, ka LATVIJAS redakcija nekad nav vēlējusies ierobežot recenzenta brīvību, un par recenzijā lasāmām kritiskām piezīmēm atbild Uldis Ģērmanis pats. Pēc tām nav secināma mūsu laikraksta

nostāja."⁵⁷ Pats E. Dunsdorfs ir gandarīts, ka P. Aigars ir pamanījis viņam būtisko atzinumu, ka 17. gadsimtā latvieši "bija kaut kas vairāk nekā tikai īpatnēja antropoloģiska vienība un ka t.s. tautisko atmodu var konstatēt arī 17. gadsimtenī".⁵⁸ Komentējot sava darba vērtētāju viedokļus, E. Dunsdorfs sīvākā kritiķa U. Ģermaņa vārdu nepiemin, tomēr norāda, ka grāmatu līdz šim ir noklusējis viņa mītnes zemes laikraksts "Austrālijas Latvietis". Laikraksta redaktors Emīls Dēliņš (1921–2004) šādu ignoranci gan attaisno ar recenzijas eksemplāra nesaņemšanu.⁵⁹ Izvērstu atsauksmi par E. Dunsdorfa grāmatu publicē vācbaltiešu vēsturnieks Vilhelms Lencs (*W. Lenz*, 1906–1976).⁶⁰ Savukārt latgaliešu pētnieks Leonards Latkovskis (1905–1991), neatradis savu vārdu izmantoto avotu un literatūras sarakstā, steidz apvainot E. Dunsdorfu diletantismā.⁶¹ Līdzīgi kā A. Švābe, arī E. Dunsdorfs par savu darbu saņem Kultūras fonda balvu, bet vēl pirms tam arī autora honorāru 1500 zviedru kronu apmērā.⁶²

Dažus mēnešus pēc E. Dunsdorfa grāmatas atkārtoti nāk klajā A. Švābes "Latvijas vēsture, 1800–1914", jo grāmatas pirmizdevuma (1958. g.) tirāža – 1500 eksemplāri – ir jau izpārdota.⁶³ Apgāda "Daugava" vadītāji Dagnija un Georgs Šleieri A. Švābes grāmatas atkārtoto iespiedumu kvalificē kā "ķīlu, ka neatkarīgās Latvijas laikā iesāktā mūsu vēstures rakstniecības tradīcija var pastāvēt, paglābusies rietumu brīvībā, krievu okupācijas varai neaizsniedzama".⁶⁴ Diemžēl šo izdevumu nepapildina nedz recenzentu ieteiktais izmantoto avotu saraksts, nedz priekšmetu rādītājs, bet vienīgi grāmatas subskribentu saraksts.

1962. gadā jūtami pavirzās uz priekšu arī darbs pie Latvijas vēstures 16. gadsimta sējuma. Kā jau minēts E. Dunsdorfa vēstulē M. Gopperam 1957. gadā, sākotnēji par šī perioda autoru E. Dunsdorfs ir uzrunājis reliģijas vēsturnieku Haraldu Biezo (1909–1995). Diemžēl E. Dunsdorfs tobrīd nevar dot garantijas, kādas H. Biezais ir formulējis kā priekšnosacījumus savai līdzdalībai projektā: "Man ir citi darbi un neierobežotas publicēšanas iespējas [...] Ja nu es intensīvi strādāju gar 16. g.s. vēsturi vienu gadu, tad tas ir upuris latviešu kultūras un vēstures labā. Es šo upuri varu nest, ja man ir ši minimālā drošība, ka darbs tiek publicēts."⁶⁵

Savukārt vēlāk uzrunātajam A. Spekkem Latvijas pilnvarotā lietveža pienākumi (kopš 1954. gada aprīļa) aizņēmu arvien vairāk laika un attālina viņu no Latvijas pagātnes aprakstīšanas. Saņēmis no E. Dunsdorfa grāmatas pirmās daļas manuskriptu un ziņu, ka izdevējs ir gatavs sējumu drīzumā publicēt, viņš savam līdzautoram raksta: "... jūtos diezgan nelaimīgs Jūsu priekšā, jo man nav ne manuskriptu, ne uzmetumu un pat ne plāna."⁶⁶

Toties E. Dunsdorfam pēc saimniecības vēsturnieku konferences Francijā Melburnas Universitāte piešķir ārpuskārtas zinātnisko atvaļinājumu, kas dod viņam iespēju iegūt grāmatai nepieciešamo dokumentālo bāzi Vācijas un Zviedrijas arhīvos. 1962. gada beigās E. Dunsdorfs manuskripta sākumu var nosūtīt uz Stokholmu, bet tā turpinājumu steidz pārrakstīt viņa dzīvesbiedre Lilija.⁶⁷ Šeit vietā atzīmēt, ka būtisku atspaidu sava vīra manuskripta pārrakstīšanā un rediģēšanā Lilija Dunsdorfa (1906–2005) ir devusi ne tikai 80.–90. gados,⁶⁸ bet arī iepriekšējos gadu desmitos. Uz E. Dunsdorfa mudinājumu pabeigt savu grāmatas daļu 1963. gada februārī, A. Spekke ir spiests atzīt, ka "man šis rudens ir bijis tik pilns pienākumu un notikumu, ka nav bijis ne mazākās iespējas domāt par literāriem darbiem: neesmu savu uzmetumu redzējis vairākus mēnešus."⁶⁹ Jāatgādina, ka 1962. gada rudenī papildus spriedzi diplomātu darbā rada Karību krīze. A. Spekkes ierosinājumu lūgt G. Šleieru attālināt grāmatas izdošanu E. Dunsdorfs tomēr noraida, apgalvojot, ka "darba atlikšana var nozīmēt uz visiem laikiem zaudēt izdošanas iespējas."⁷⁰

Pietiekami konkrēti un izsmeļoši izdevuma tapšanas gaita un katra autora līdzdalības daļa ir fiksēta 1964. gada aprīlī iznākušās grāmatas "**Latvijas vēsture, 1500–1600**" priekšvārdos. Tajos norādīts, ka A. Spekke arhīvu pētījumus ir veicis pirms vairākiem gadu desmitiem, viņam ir jau virkne publikāciju, kurās paustās atziņas nu ar laika distanci var sintezēt.⁷¹ Savukārt E. Dunsdorfs līdz tam publicētu pētījumu trūkumu ir centies kompensēt ar intensīvu darbu arhīvos. Krietni plašāks nekā iepriekšējai sērijas grāmatai šoreiz ir bijis manuskripta lasītāju loks. Starp viņiem ir arī vācbaltiešu vēsturnieki Reinhardš Vitrams (*R. Wittram*, 1902–1973) un V. Lencs.

No 16 grāmatas nodaļām tikai divas (*Latvija svešo vērotāju skatījumā* un *Latviešu gara pasaule*) ir A. Spekkes sarakstītas. Šis “Daugavas” sērijas sējums ir strukturēts līdzīgi kā 2 gadus iepriekš izdotā Latvijas 17. gadsimta vēsture, atsevišķi skatot politisko, saimniecības un sociālo, kā arī kultūras vēsturi. Interesanti, ka tāda pati uzbūve ir arī E. Dunsdorfa rakstu krājumam “Zīle”, ko “Daugava” izdod 1965. gadā. E. Dunsdorfa un A. Spekkes kopdarba lasīšanu jūtami atvieglo izdevuma uzziņu aparāts: notikumu hronoloģija, vietvārdu oriģinālnosaukumi, vēsturisko laiku, mēru un svaru skaidrojumi, kā arī personu, vietu un priekšmetu rādītāji.

Neskatoties uz to, šis sērijas sējums trimdas presē tiek recenzēts visai skopi. Pēc tam kad ir publicēta B. Ābera atsauksme, kurā, cita starpā, ir norādīts uz acīmredzamo saimniecības vēstures dominēšanu pār kultūras vēsturi,⁷² A. Spekke izsaka pieļāvumu, ka “žurnālistu kungiem šis sējums ir par resnu”.⁷³ Faktoloģiski argumentētu atsauksmi par “Daugavas” sērijas 16. un 17. gadsimta sējumiem ir sniedzis pazīstamais numismāts Aleksandrs Platbārzdis (1899–1975), kurš konstatē ne tikai E. Dunsdorfa nekompetenci specifiskos numismātikas jautājumos, bet arī nevēlēšanos ieklausīties lietpratēju viedoklī un atzīt savas kļūmes. A. Platbārzdis prognozē, ka, nesagaidot kļūdu labojumu, mūsu numismāti šos sējumus nevarēs izmantot kā drošas informācijas avotu un arī turpmāk tiem būs jāatsaucas galvenokārt uz cit-tautiešu publikācijām.⁷⁴ Šajā gadījumā E. Dunsdorfa ignorance ir grūti izprotama, jo citkārt viņš cenšas respektēt jaunākās nozares publikācijas, to skaitā Latvijā iznākušās. Tā, piemēram, gatavojot 16. gadsimta sējumu, E. Dunsdorfs informē A. Spekki par savu vēlmi iepazīties ar Vasilija Dorošenko (1921–1992) monogrāfiju par šī gadsimta agrāro vēsturi (*Očerki agrarnoi istorii Latvii v XVI veke*, 1960).⁷⁵

Gan sarakstoties, gan satiekoties Stokholmā 1962. gada rudenī, G. ŠleiERS un E. Dunsdorfs apspriež “Daugavas” sērijas nākotnes izredzes. Kaut arī jau 1959. gada pavasarī G. ŠleiERS izsaka iebildes pret V. Kalniņu un aicina E. Dunsdorfu meklēt citu Latvijas viduslaiku vēstures aprakstītāju,⁷⁶ vēl 1961. gada pavasarī

viņš tiek minēts presē kā sērijas autors.⁷⁷ Tomēr izdevēja noraidošā attieksme nav mainījusies,⁷⁸ un E. Dunsdorfs ir spiests atzīt, ka kopš 1957. gada, kad V. Kalniņš ir radījis iespaidu, ka var grāmatu uzrakstīt, viņš nekādi nav to apstiprinājis.⁷⁹ Kad neveselības dēļ no rakstīšanas atsakās viduslaiku vēstures pētnieks, kādreizējais Rīgas pilsētas vēstures arhīva direktors Vilis Biļķins (1887–1974), izdevējs uzrunā turpat Stokholmā strādājošo arheologu Valdemāru Ģinteru (1899–1979).⁸⁰

V. Ģinters grib uzzināt E. Dunsdorfa argumentāciju, kādēļ “Latvijas vēstures” 1. sējuma hronoloģiskie ietvari būtu saistāmi ar pirmajiem rakstu avotiem, un pauž viedokli, ka F. Baloža senvēsture ir gan grūti pieejama un daļēji novecojusi, bet trūkst publikāciju, kur būtu iestrādāti pēckara arheoloģisko pētījumu rezultāti.⁸¹ E. Dunsdorfs vēlmi publicēt Latvijas vēsturi, nevis senvēsturi pamato ar filozofu un vēsturnieku Benedeto Kročes (*B. Croce*, 1866–1952) un Robina Džordža Kolingvuda (*R. G. Collingwood*, 1889–1943) teorētiskajām atziņām un savām bažām, vai kopā ar senvēstures apskatu sējums apjoma dēļ nebūs jādala divos. Taču viņš ir gatavs arī piekāpties, jo “atsevišķo sējumu autoriem ir jādod vislielākā rīcības brīvība – tikai tā varēsīm gūt labus rezultātus”.⁸² Tomēr galvenokārt aizņemtības dēļ tālāk par nodomiem un uzmetumiem V. Ģinteram neizdodas tikt.

Akceptējis G. Šleiera priekšlikumu Latvijas vēstures posmu 1914–1960 uzticēt vairākiem autoriem,⁸³ E. Dunsdorfs uzsāk saraksti ar vairākiem izdevēja ieteiktiem un paša nolūkotiem pētniekiem. Edgars Andersons neslēpj, ka sākumā par “Daugavas” sēriju bijis skeptisks, “labi pazīstot mūsu izdevēju vairākuma neinteliģenci un pārliecīgo praktiskumu”.⁸⁴ E. Andersons ir gatavs rakstīt par Latvijas ārpolitiku, jo pats ir iesaistīts kādā amerikāņu pētniecības projektā par līdzīgu periodu. Laika trūkuma dēļ viņš nevar uzņemties rakstīt arī par Latvijas iekšpolitiku, bet ir gatavs ar pētniecībai noderīgiem materiāliem nodrošināt savu studiju biedreni Lidiju Švābi (1918–1996). Jau drīz pēc tam E. Andersons ierosina atvēlēt divus atsevišķus sējumus Latvijas ārpolitikai un iekšpolitikai.⁸⁵

E. Andersons arī uzsver sava uzdevuma komplicētību: “Amerikāņu lasītājiem es varu rakstīt tīri zinātniski un bezpartejiski,

bet latviešu lasītājs nav pieradis tā pieiet savai vēsturei. Manā rīcībā ir daudz materiālu, kas atklāj lietas, par kurām latviešu lasītājam nav ne jausmas. Es tomēr domāju, ka mums jābūt ne tikai patriotiem, bet arī godīgiem un jāmācās no pagātnes kļūdām, kur tādas redzam, un jāizceļ dažas pozitīvas vērtības, kuras savā īsredzībā neesam pamanījuši vai centušies noklusēt [...] Tīri militāros notikumus gribu pārņemt savā ziņā, jo mūsu virsniekiem diemžēl nevar uzticēties. Ne viņiem pieejami materiāli, ne viņi spējīgi atrauties no sevis un skatīt militāros notikumus plašākā plāksnē.”⁸⁶ Diezgan sakāpināti skan E. Andersona paziņojums, ka “es laikam esmu vienīgais vēsturnieks visā pasaulē, kuram pieejami visi slepenie Oberost un Austrumu ministrijas, reichs- un ģenerālkomisariātu un citu iestāžu archīvi”.⁸⁷

E. Andersons ir krasi noraidošs pret izdevēja ieteikto Ulda Ģērmaņa kandidatūru.⁸⁸ Pēc E. Dunsdorfa domām, “viņš būtu gandrīz vienīgais, kam būtu drosme pateikt, ka slikta demokrātiska iekārta ir pārāka par labu diktatūru...”. Tomēr nav noliedzams, ka U. Ģērmaņa sagatavoto Jukuma Vācieša atmiņu publikāciju “Pa aizputinātām pēdām” (1956) zināma trimdas sabiedrības daļa boikotē un “tas var gadīties arī ar Latvijas vēstures pēdējo sējumu, ja tur būs 15. maijs aprakstīts pārāk asi”.⁸⁹

Kādreizējais LU profesors tautsaimnieks Arnolds Aizsilnieks (1898–1982) no piedāvājuma rakstīt Latvijas saimniecības vēsturi sākumā grib atteikties, minot pašu E. Dunsdorfu kā vienīgo kompetento šāda uzdevuma veicēju. Meklējot sev aizbildinājumu, A. Aizsilnieks raksta: “... nekad nespētu kā bezkaislīgs vēsturnieks rakstīt par minēto posmu, neķerdamies arī pie analīzes, izlietojot, cik tas manos spēkos stāv, teorijas modernās atziņas. Bet no tādas analīzes daudzi cienījami tautieši dabūs trieku.”⁹⁰ E. Dunsdorfs tomēr lūdz viņu pārdomāt un uzņemties grāmatas rakstīšanu, jo “par pašu pieredzēto laiku var rakstīt arī lietpratēji, tur vēsturnieku nevajaga”.⁹¹ Atradis Vācijā bagātīgu avotu krājumu, A. Aizsilnieks E. Dunsdorfa aicinājumam arī piekrīt, izsakot vienīgi cerību, ka Dunsdorfs un izdevējs “nepieprasis prof. Švābes iesāktu tradīciju turpināšanu: līdz sējums gatavs; tā autoram jānomainst”.⁹²

Latvijas Satversmi, valsts pārvaldi un tiesas ir gatavs analizēt jurists Mintauts Čakste (1893–1962),⁹³ bet pēc viņa nāves par Latvijas tapšanu un pastāvēšanu apņemas rakstīt jurists Ādolfs Šilde (1907–1990).⁹⁴

Pētniecības nolūkos apmeklējot Zviedriju 1962. gada rudenī, E. Dunsdorfs sniedz interviju, kurā atzīst, ka Latvijas neatkarības laiku nebūs iespējams ietilpināt vienā “Latvijas vēstures” sējumā, tam, iespējams, būs nepieciešami pat trīs sērijas sējumi.⁹⁵

Ceļā no E. Andersona vienošanās ar apgādu “Daugavu” par grāmatas publicēšanu ir vairāki posmi. No sākotnējās ieceres “izaug” trīs sējumi, un pēdējais no tiem dienas gaismu ierauga 23 gadus pēc E. Dunsdorfa uzsāktās sarakstes. To iepazīstot, gūstam labu ieskatu ne tikai kāda izdevuma tapšanas “aizkulisēs”, bet arī paša pētnieka darba stilā un personībā.

G. Šleiers akceptē E. Andersona vēlmi Latvijas ārpolitikai vēltīt atsevišķu sējumu, kuru viņš būtu gatavs izdot jau 1962. gadā, jo “aktuālais laikmets piesaistītu vairāk abonentu, un es finansiāli varētu atvilkt elpu”.⁹⁶ Jau 1961. gada nogalē E. Andersons informē E. Dunsdorfu, ka negaidīti bagātais materiālu klāsts ir stipri saģausinājis viņa darbu, kurš “tomēr tuvojas nobeigumam”.⁹⁷ Taču pusgadu vēlāk E. Andersons konstatē, ka “manā rīcībā materiālu vairāk nekā vispār varēja sapņot... Negribētu pamest arī ārkārtīgi plašus, nekur neapstrādātus materiālus tikai tādēļ vien, ka man darbs būtu jāiespiež atsevišķā nodaļā.”⁹⁸ Atgādinot, ka joprojām nav saņēmis no Andersona aplēses par viņa manuskripta apjomu, nepieciešamajām ilustrācijām un darba pabeigšanas termiņiem, Dunsdorfs aicina viņu apzināties, ka “Šleiera kungs ir veikalnieks, kas visskaistākos vārdus tomēr neko augstu nevērtē, bet kas grib redzēt konkrētus darbus”.⁹⁹ Beidzot saņēmis E. Andersona grāmatas plānu, E. Dunsdorfs izdevējam tomēr atgādina, ka “redaktoram paliek parastās tiesības tekstu saīsināt un aicināt autoru vajadzīgo pārstrādāt”.¹⁰⁰

1963. gada sākumā E. Andersons piedāvā jaunu Latvijas vēstures apskata struktūru. Viņš ierosina atsevišķā sējumā aplūkot periodu no 1914. gada līdz Latvijas valsts starptautiskajai atzīšanai 1921. gadā, jo šajā laikmetā ir “vairāk notikumi ar tālu ejošām

sekām, kā visā 19. gadsimtā".¹⁰¹ Turpinājumā atsevišķi aprakstāms būtu posms no 1921. gada līdz 1939. gadam un tad turpmākais. E. Andersons arī norāda, ka igauņi trimdā 20. gadsimtam ir veļtījuši 10 sējumus.¹⁰² E. Dunsdorfs tomēr uzskata, ka "materiāla daudzums principā nav pietiekams iemesls, lai rakstītu tikpat liela apmēra manuskriptu [...] nevar teikt, ka tie laikmeti, par kuriem ir vairāk materiāla, būtu svarīgāki nekā laikmeti, par kuriem materiālu ir maz".¹⁰³ Pusgadu vēlāk E. Andersons atkal raksta par jauniem materiāliem, kas likuši viņam pilnīgi pārstrādāt vairākas darba nodaļas, un sūrojas par izdevēja aicinājumu pabeigt manuskriptu līdz gada beigām, jo viņš nevēlas "laist klajā paviršu darbu, kam drīzā laikā mazinātos vērtība".¹⁰⁴

Komentējot E. Andersona priekšlikumus par vēlamajām izmaiņām "Daugavas" sērijas plānojumā, E. Dunsdorfs uzsver, ka vēlas saglabāt zināmu līdzsvaru starp atsevišķiem sējumiem: "Neviens nevarēs aizstāvēt viedokli, ka kara vēsture un ārlietas Latvijas patstāvības laikā bija svarīgākas par mūsu apbrīnojamiem kultūras sasniegumiem."¹⁰⁵ Turklāt viņš ir nemierā ar E. Andersona sūtīto tekstu kvalitāti: "Tā nav vēsture, bet ar sarkanu zīmuli to par vēsturi varētu pataisīt." E. Dunsdorfs neslēpj izdevējam savu vilšanos par E. Andersona manuskriptu: "Tanī nekas neatspoguļojas no tiem it kā bagātājiem un nezināmiem avotiem, par kuriem viņš tik gleznaini rakstīja savās vēstulēs. Manuskripts ir tikai sausa kompilācija no pazīstamām grāmatām, un tanī norakstīts daudz nedzīva un neinteresanta materiāla, kas jāsvītro."¹⁰⁶ E. Dunsdorfs izprot G. Šleiera vēlmi ar aktuālai tematikai veltītu sējumu uzlabot apgāda finanses, taču ir pārliecināts, ka "neinteresanta grāmata ar visu aktualitāti var sagādāt vilšanos arī finansiālā plāksnē". Apzinādamies, ka pats savulaik izdevējam E. Andersonu kā autoru ieteicis, E. Dunsdorfs apņemas darīt visu, lai "viņa manuskripts iznāktu tāds, ko var arī lasīt". Lielā mērā piekrītot "Latvijas vēstures" sērijas virsredaktora rakstītajam, G. Šleiers tomēr uzskata, ka "jārespektē autora individualitāte ar visām tās kļūdām, par ko viņš pats atbild lasītāju un speciālistu – kritiķu priekšā".¹⁰⁷ "Daugavas" ar E. Andersonu noslēgtais līgums, kas paredzēja manuskripta nodošanu 1962. gada beigās, vairākas

reizes tiek pagarināts, un visu manuskriptu E. Dunsdorfs saņem 1964. gada decembrī.¹⁰⁸

Manuskripts, kurš hronoloģiskā ziņā ietver tikai daļu no sākotnēji plānotā, tomēr ir apmēram 1300 lappušu liels, bet vēlamais apjoms ir 800 lappuses. Tādēļ E. Dunsdorfs ieteic to īsināt autoram pašam, sev atstājot jau īsinātā teksta rediģēšanu.¹⁰⁹ Par iespējām sagatavot publicēšanai pieņemamu tekstu E. Dunsdorfs gan ir skeptisks: “Viņa manuskripts ar svītrosānu vien nav saglabājams – viss manuskripts būtu jāpārstrādā, izmetot nevajadzīgos sīkumus, kas nevienam neinteresē un kas neļauj saskatīt galveno. Tomēr kur lai ņem laiku to izdarīt?”¹¹⁰

E. Andersona manuskripta rediģēšana ieilgst, un vēl 1967. gada sākumā Dagnija Šleiere, kas tolaik ir pārņēmusi no vīra apgāda vadību, atzīst, ka “šis sējums mums izmaksās sevišķi dārgi. Labāk tomēr uzņemamies jūtamus materiālus zaudējumus nekā riskējam izdot sējumu kļūdainu un nepilnīgu.”¹¹¹ Beidzot, kad visi šķēršļi ir pārvarēti, 1967. gada jūlijā iznāk E. Andersona grāmata **“Latvijas vēsture, 1914–1920”**.

Grāmatas priekšvārdos E. Andersons minējis gan izpēti apgrūtinošo priekšdarbu trūkumu, gan sava vecuma priekšrocību, jo viņš “nav laika biedrs daudzām aprakstītām personām un nav bijis iesaistīts dažādu grupu interesēs un darbībā”.¹¹² E. Andersona skatījumā “profesionālam vēsturniekam nav jābūt tiesātājam un pamācītājam. Viņa uzdevums ir pirmā kārtā iespējami precīzi un godīgi sniegt ieskatu attēlojamās notikumos un mēģināt izprast to cēloņus un notikumu veidotāju motīvus un darbību.”¹¹³ Viņš arī atzīst, ka grūtību pārvarēšanā sevi motivējis ar apziņu, ka, “ja šo uzdevumu nepaveiks tagad, pēc pāris gadu desmitiem daudzas svarīgas Latvijas vēstures problēmas vairs nebūs iespējams atrisināt, jo daudzas vēsturiskas personas un vēstures liecības uz mūžīgiem laikiem pazudīs vēstures mijkrēsļī”.

Šī E. Andersona grāmata kļūst par visplašākās diskusijas izraisījušo “Daugavas” sērijas izdevumu (trimdas presē ir publicētas vismaz 16 dažāda apjoma atsauksmes). Savu vērtējumu dod gan profesionāli vēsturnieki, gan E. Andersona aprakstīto vēstures procesu līdzgaitnieki un veidotāji. Atzīmējot E. Andersona vei-

kuma komplicētību un paredzot grāmatai plašu publisko rezonansi, vēsturnieki vairāk uzmanības veltī izdevuma struktūrai, avotu atlasei un izklāsta stilam. U. Ģērmanis ieteic vairāk uzmanības pievērst attiecīgā laikmeta preseī, kur “atrodams daudz kas tāds, ko velti meklēt oficiālās dokumentu publikācijās un literatūrā. Apzināt un izskatīt tā laika presi ir ļoti grūts darbs, bet tas (varbūt koleģiālā veidā) būtu jāveic.”¹¹⁴ Pēc U. Ģērmaņa domām, “personu raksturojumos jāuzmanās izteikt īsus, kategoriskus spriedumus; vispār jācenšas pēc niansētāka tēlojuma”. Viņš arī izsaka pieņēmumu, ka E. Dunsdorfa īsinājumu dēļ stāstījums vietām ir zaudējis plūdumu un viengabalainību. Jānim Zalčmanim (1919–?) šķiet, ka autors ir skopojies ar norādēm,¹¹⁵ bet B. Ābers ir pārliecināts, ka, “izlaižot vienas otras maznozīmīgas personas vārdu vai kaujas vienību apzīmējumu, notikumu gaita būtu vēl labāk izcelta un akcentēta”.¹¹⁶

Saprotams, ka no cita skatu punkta par E. Andersona darbu raksta Latvijas brīvības cīnītāji. Tā, piemēram, Kalpaka bataljona štāba priekšnieka vietas izpildītājam Antonam Grāmatiņam (1891–1969) šķiet, ka E. Andersons atsevišķos gadījumos ir pārāk paļāvies uz nedrošiem avotiem un ignorējis vairāk uzticību pelnošus, tādēļ viņa grāmatā nepietiekami ir izcelta pulkveža Oskara Kalpaka (1882–1919) nozīme un nepamatoti ir noniecināts Latvijas Pagaidu valdības apsardzības ministrs Jānis Zālītis (1874–1919).¹¹⁷ Savukārt filologs Miķelis Bukšs (1912–1977) pārmet E. Andersonam ne tikai avotu kritikas trūkumu, bet arī to, ka viņu nav konsultējis neviens, kas pazīst Latgales vēsturi un nodarbojas ar tās pētniecību.¹¹⁸ E. Andersons gan mēģina skaidrot, ka manuskripta apjoma dēļ sērijas virsredaktors E. Dunsdorfs ir bijis spiests veikt īsinājumus, kuru rezultātā “atsevišķās pētījuma daļas kļuvušas ļoti kondensētas, bez plašākiem fakti izskaidrojumiem”.¹¹⁹ Tomēr M. Bukša skatījumā E. Andersons pārstāv veco vēstures rakstīšanas politiku,¹²⁰ un kāds tāds viņš tiek “iemūžināts” arī 1971. gadā iznākušajā M. Bukša grāmatā “Pret straumi”. Kāds anonīms E. Andersona grāmatas pārsprīdējs pat ierosina, ka “ir nepieciešams savākt un sakopot atsevišķā izdevumā visus jau presē publicētos iebildumus un agrākās liecības, kā arī aicināt

trimdā esošos laika biedrus un aculieciniekus nodot savas liecības, lai izkļiedētu šo ēnu, kuru uz mūsu pirmajiem valstsvīriem un atbrīvošanas cīņu varoņiem metušas E. Andersona vēstures grāmatā pielaistās nepatiesības”.¹²¹

Cildinoši “Latvijas vēsturi, 1914–1920” vērtē trimdā iznākošā žurnāla “Strēlnieks” redaktors pulkvežleitnants Pēteris Dardzāns (1889–1985). Viņš pat nodēvē E. Andersonu par pirmo vēsturnieku, kurš pētījis laikmetu, kuru “līdz šim savā ziņā bija pārņēmuši visāda kalibra žurnālisti, politiķi un politikāņi, kuri notikumus tulkoja pēc savu maizes devēju norādījumiem vai saskaņā ar savām personīgām vai savas partijas interesēm”.¹²² Priekšlaicīgs gan ir viņa secinājums, ka “pat naidīgie boļševiki savās kritikās pret Dr. Andersonu ir bijuši godīgāki un taisnīgāki nekā daži mūsmāju sabrukušo ambīciju sagrauztie Latvijas vēstures jaucēji”.¹²³ Pavisam drīz pie E. Andersona “melu un falsifikāciju atmaskošanas” ķeras padomju Sarkanās profesūras institūta absolvents Jānis Krastiņš (1890–1983).¹²⁴

1968. gadā dienas gaismu ierauga pats apjomīgākais (983 lpp.) “Latvijas vēstures” sērijas sējums – Arnolda Aizsilnieka **“Latvijas saimniecības vēsture, 1914–1940”**. Iespējams, tematikas dēļ tam nav tik skaļas rezonances kā E. Andersona grāmatai un tā tapšana ir salīdzinoši mazāk dokumentēta. Nelielu ieskatu A. Aizsilnieka darba procesā sniedz viņa vēstule E. Dunsdorfam: “Manuskriptā nav redzamas arī tās daudzās atmiņas, kas pie pārbaudes izrādījās kļūdainas. Ja, piemēram, es uzskaitītu kopā ar pretpierādījumiem kaut jel tos kļūdainos faktus vien, ko savās atmiņās min Bastjānis grāmatā “Demokrātiskā Latvija”, tad tam vien vajadzētu veltīt vairākas desmit lpp. Nedomāju, ka tas man būtu jādara, jo mans uzdevums taču nav būt par atmiņu lāpītāju.”¹²⁵ Nepieciešamību koriģēt atmiņu publikācijās lasāmo ar statistikas datiem un publikācijām viņš uzsvēris savas grāmatas ievadā, vienlaikus gan atgādinot, ka “arī “drukātais vārds” ir ticis un tiek lietots ne vien, lai pateiktu patiesību, bet arī lai to apslēptu un sagrozītu”.¹²⁶ Savukārt advokāts Nikolajs Valters (1900–1979) pat uzskata, ka, “ja biežā grāmata tomēr lasās viegli un tēlojumi ir dzīvi, tad to rada daudz personīgi iespiesto atmiņu un pat nepublicēto dienas

grāmatu citāti, kāds pētniecības veids pie mums ir maz piekopts".¹²⁷

Grāmatā atrodamos tautsaimniecības pamatproblēmu iztirzājumus A. Aizsilnieks pamato ar šīs nozares literatūras nepietiekamo izdevumu klāstu. Viņaprāt, joprojām aktuāla ir situācija, kas fiksēta žurnālā "Economists" 1935. gadā: "Lai gan tieši tautsaimniecība ir tā, kas saduras ar katra personīgām interesēm, tomēr tautsaimniecību uzskata pie mums kā kaut ko svešu, kas var interesēt tikai šaurus speciālistus."¹²⁸

Recenzējot "Latvijas saimniecības vēsturi, 1914–1940", kādreizējais kolēģis LU Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē B. Ābers apliecina, ka jau augstskolā A. Aizsilnieks bija sev radījis "nopietna pētnieka, asa domātāja un savu uzskatu bezbailīga apliecinātāja reputāciju".¹²⁹ Pēc B. Ābera domām, A. Aizsilnieka darbs "ierosina ļoti nopietnas pārdomas par ekonomiskās politikas pamatproblēmām, kas tālu pārsniedz Latvijas valsts valdību rīcības vērtējumu un Latvijas vēstures ietvarus". Viņš gan izsaka nožēlu, ka grāmatā nav atrodami lietu un personu rādītāji. Ne daudz pārsteidz, ka arī grāmatā izmantoto avotu sarakstu nav veidojis pats autors, bet pēc viņa piezīmēm D. Šleiere un apgāda līdzstrādniece dzejniece Veronika Strēlerte (1912–1995).¹³⁰

Domājams, ka iepriekšminēto trūkumu dēļ bijušā Latvijas finanšu ministra Voldemāra Bastjāņa (1884–1975) grāmata nav iekļauta A. Aizsilnieka pētījuma avotu sarakstā. Jau pēc grāmatas iznākšanas abu viedokļi konfrontē polemikā žurnāla "Jaunā Gaita" slejās.¹³¹ Vēsturnieka Andrieva Ezergaiļa skatījumā A. Aizsilnieka grāmata "neburbuļo jautri par brīvās Latvijas laikiem kā dažkārt politiķu atmiņas [...] Aizsilnieks cietsirdīgi skalda pat mūsu visvairāk lolotās domas par Latvijas labklājību un augšāmcelšanos". Tomēr viņš grāmatu vissirsnīgāk iesaka "tiem tautiešiem, kas domā, ka viņiem neesot nacionālu kompleksu. Ja, izlasot šīs 983 lappuses, viņiem tādi nerodas, tad uzskatu tos par bezcerīgiem."¹³²

"Daugavas" sērijas izdošanas kontekstā ir atzīmējams fakts, ka grāmatas rakstīšanas gaitā kādreizējo LU Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes docētāju A. Aizsilnieka un E. Dunsdorfa

viedokļi par agrārās reformas un lielsaimniecību nozīmi Latvijas ekonomikā ir tik atšķirīgi, ka E. Dunsdorfs atsakās no šī “Latvijas vēstures” sējuma rediģēšanas.¹³³

Ar zināmām komplikācijām ir saistīta arī sērijas nākamās grāmatas tapšana. Vēl 6 gadus pēc nominēšanas par 18. gadsimta Latvijas vēstures sējuma autoru B. Ābers, kurš kopš 1959. gada vada “Amerikas balss” latviešu redakciju, ir spiests atzīt, ka darbs “patiesībā nemaz neiet uz priekšu, jo vienkārši nav laika”.¹³⁴ Tādēļ viņš ar prieku uzņem E. Dunsdorfa piedāvājumu kļūt par šī sējuma līdzautoru, jo labprāt grāmatu rakstītu “kopīgi no viena gala līdz otram”.¹³⁵ Tomēr sadarbība īsti neveidojas, jo Ābers, pēc Dunsdorfa ieskata, viņam piesūtītos manuskripta fragmentus nevis pārstrādā, bet recenzē: “Man šīs recenzijas gluži neko nedod, jo pats ļoti labi zinu, ka manis uzrakstītam ir lieli trūkumi (krietni vairāk, nekā Tu aizrādi). Nelaime tikai ir tā, ka man nav avotu, pēc kuriem šos trūkumus es varētu novērst.”¹³⁶

Darbam nepieciešamo avotu trūkums Austrālijā mudina E. Dunsdorfu meklēt iespēju pašam doties uz Kongresa bibliotēku Vašingtonā. Domājot par ceļa izdevumu segšanu, E. Dunsdorfs pauž viedokli, ka “amerikāņi atbalsta visu, ko vien kāds iedomājas pētīt, bet, ja prasa naudu Latvijas vēstures pētišanai, viņiem tūlīt ienāk prātā Amerikas Latviešu apvienība [...] mēs taču nevaram teikt, ka šie latviešu cilmes ļaudis nav labvēlīgi noskaņoti tik latviskam pasākumam, kāda ir lielā Latvijas vēsture.”¹³⁷ G. Šleiers vēršas pie A. Spekkes, lūdzot rast iespēju 1200 dolārus, kurus Latvijas sūtniecība ASV ir piešķīrusi Kārļa Stalšāna (1888–1970) manuskripta “Krievu ekspansija un rusifikācija Baltijā laikmetu tecējumā” publicēšanai, atvēlēt E. Dunsdorfa pētniecības braucienam, taču reiz nolemtais nav vairs koriģējams.¹³⁸

Līdzekļus braucienam E. Dunsdorfam piešķir Austrālijas humanitāro pētījumu fonds, un tas ir pirmais gadījums, kad oficiāla šīs valsts institūcija atbalsta Latvijas vēstures pētniecību.¹³⁹ Pēc Vašingtonas, kur E. Dunsdorfs izmanto Āberu ģimenes viesmīlību, viņa ceļš 1967. gadā ved tālāk uz Eiropu, kur ir iespēja pāstrādāt vairākās krātuvēs Londonā, Amsterdamā, Marburgā un Getingenē, tajā skaitā Britu muzeja bibliotēkā un Herdera insti-

tūtā. Kāds atklātāks E. Dunsdorfa Amerikas latviešu sabiedrības raksturojums, ko publicē "Londonas Avīze", kļūst par ieganstu B. Ābera vēstulei, kurā viņš atsakās no turpmākās sadarbības ar E. Dunsdorfu.¹⁴⁰ Dunsdorfs gan mēģina nesaskaņas izlīdzināt, aicinot Āberu darbu turpināt: "Ja Tu atsakies, tad arī man būs jāatsakās, un rezultātā Latvijas vēstures sērija paliks pusceļā. Vai tas būtu vēlams?"¹⁴¹ Taču faktiski E. Dunsdorfs pats nav gatavs D. Šleieres piedāvātajam kompromisam: 18. gadsimta politisko vēsturi rakstīt Āberam, bet pašam – saimniecības un sociālo vēsturi.¹⁴² E. Dunsdorfs atzīst, ka pārvērtējis B. Ābera kvalifikāciju un ir pārliecināts, ka "Ābers nevar sarakstīt 18. gs. politisko vēsturi citādi, kā tikai parafrāzējot manu darbu".¹⁴³ Austrālijas finansējuma dēļ viņš arī vēlas, lai grāmata iznāktu ne vēlāk par 1969. gadu.

Tomēr, kā ne reizi vien agrāk, iepriekš aizsāktie apgāda darbi un tajos ieguldīto līdzekļu lēnā aprīte ievieš E. Dunsdorfa un "Daugavas" plānos korekcijas. 1971. gada rudenī D. Šleiere informē E. Dunsdorfu, ka "Daugava" ir gatava maksāt viņam jau ierasto honorāru (150 zviedru kronas par iespiedloksni),¹⁴⁴ bet 1972. gada pavasarī beidzot ir salikts viss E. Dunsdorfa manuskripts.¹⁴⁵ Taču tam pievienot Andreja Johansona rakstīto tā paša gadsimta kultūras vēsturi apjoma dēļ būtu jau par daudz. Apgādam tomēr ir jārespektē savi lasītāji, starp kuriem ir tādi, kurus neapmierina sērijas grāmatu biežums – "vēsturi varot lasīt, tikai to cienīgi noliekot uz galda, bet, lai lasītu ērtā atpūtas krēslā sēžot, sējumi esot par smagiem".¹⁴⁶

Pēc skaita nu jau sestais "Daugavas" sērijas sējums – E. Dunsdorfa **"Latvijas vēsture, 1710–1800"** nāk klajā 1973. gadā. Pats pirmais un viskritiskāk to vērtē ekonomists, 20.–30. gados LU docētājs Jānis Bokalders (1885–1982).¹⁴⁷ Viņu neapmierina nedz jau iepriekšējās sērijas grāmatās ieviestais Latvijas vēstures dalījums, kas paredz šajā grāmatā aplūkot vien daļu no Ziemeļu kara (1700–1721), nedz atsevišķu saimnieciskās dzīves problēmu pārāk detalizēts apraksts.

Jau dažus gadus iepriekš kā viens no retajiem J. Bokalders bija paudis skepsi par "Daugavas" izdoto sēriju kopumā. Viņaprāt,

atsevišķu enerģisku indivīdu centieni dot kvalitatīvus pārskatus par plašiem vēstures periodiem *a priori* ir lemti neveiksmei. J. Bokalders atgādina, ka Rietumos atsevišķu vēstures posmu izpētei tiek izveidotas pastāvīgas pētnieku grupas, bet latviešu trimdā, par spīti nelabvēlīgiem apstākļiem, "ietiepīgi tiek turpināts individuālas pašplūsmes un eksperimentēšanas ceļš".¹⁴⁸ Iespējams, šādu vērtējumu ir iespaidojusi paša Bokaldera neiesaistīšana "Latvijas vēstures" projektā, par kuru viņam ir bijusi izteikta interese jau 60. gadu sākumā.¹⁴⁹ Pats autors J. Bokaldera nelabvēlību pret viņa grāmatām saista ar iespējamo aizvainojumu, kad 40. gados pēc vietējās pašpārvaldes uzaicinājuma E. Dunsdorfs nomaina J. Bokalderu žurnāla "Latvju Tautsaimnieks" redaktora postenī, bet 60. gados noraida kādu krājuma "Archivs" tematikai neatbilstošu Bokaldera rakstu.¹⁵⁰

Toties B. Ābers ir spējis personīgu aizskārumu pārvarēt un, vērtējot E. Dunsdorfa grāmatu kopā ar dažus gadus vēlāk izdoto Andreja Johansona (1922–1983) 18. gadsimta Latvijas kultūras vēsturi, konstatē, ka "pats smagākais, mocošākais, bezcerīgākais gadsimtenis latviešu tautas vēsturē ir atklāts un parādīts tādā dziļumā un daudzpusībā, kāda vien bija panākama tagadējos politiskajos apstākļos, kur dažus Latvijas vēsturei svarīgus arhīvus nebija iespējams izmantot".¹⁵¹ Savukārt vēsturnieks Andrejs Plakans ir pārliecināts, ka E. Dunsdorfa sējumā "ir pārāk daudz vērtīga vēsturiska materiāla, lai tas paliktu pieejams tikai latviešu lasītājiem".¹⁵² Tādēļ viņš ierosina "Daugavas" sēriju tulkot kādā no lielo kultūrtautu valodām, kas, protams, prasa intelektuālas, finansiālas un organizatoriskas investīcijas, kādu, saprotams, nav apgāda rīcībā.

E. Dunsdorfa "Latvijas vēsture, 1710–1800" mēģina rast ceļu arī pie lasītājiem dzimtenē. Taču reizē ar kādu Bībeles izdevumu, Andreja Eglīša (1912–2006) dzejas krājumu "Audiet mani karogā sarkanbaltisarkanā" (1972) un vēl citiem iespieddarbiem to konfiscē un nodod iznīcināšanai padomju cenzūras ierēdņi.¹⁵³

D. Šleiere rakstnieka A. Johansona atceres rakstā kā pašsaprotamu ir minējusi viņa aicināšanu uzrakstīt sērijas 18. gadsimta sējumam kultūras vēstures daļu.¹⁵⁴ Tomēr sākotnēji E. Dunsdorfs

A. Johansonam piedāvā rakstīt par Latvijas kultūras vēsturi 20. gadsimtā.¹⁵⁵ Šo priekšlikumu A. Johansons noraida, jo, viņaprāt, “kaut ko jēdzīgu par kādu jautājumu var uzrakstīt vienīgi tad, ja par to ir bijusi ilgstoša interese un ja veikti zināmi priekšdarbi”. Toties, “ja Jūs man būtu piedāvājis apcerēt kultūras vēsturi 18. gadsimtā, tad es būtu cīnījies ar lielu kārdinājumu: ar šo posmu esmu diezgan ilgi nodarbojies, ir man par to ļoti labi materiāli un esmu pat kādreiz rotaļājies ar domu līdzīgu tematu apstrādāt”.¹⁵⁶ Tikai vairākus gadus pēc tam, kad A. Johansons ir ieguvis filoloģijas doktora grādu (1964) un kļuvis par Stokholmas Universitātes docētāju, viņš apņemas 18. gadsimta sējumam sarakstīt apmēram 10 loksnes par šī gadsimta kultūru. Turklāt “tikai par latviešu, nevis Latvijas kultūrvēsturi, jo, lai aplūkotu pēdējo, vajadzētu vismaz tāda sējuma kā Aizsilniekam, un ir tad diezin vai pietiktu”.¹⁵⁷ Vēl 1968. gadā, paredzot visu 18. gadsimta aprakstu ietilpināt vienā sējumā, E. Dunsdorfs un A. Johansons diskutē, kuram no viņiem vajadzētu rakstīt par baznīcu, izglītību un apgaismes fenomenu kopumā.¹⁵⁸ Galarezultātā jau iepriekš aprakstītie 18. gadsimta sējuma tapšanas apstākļi un A. Johansona pārorientēšanās uz tematiski plašāku pētījumu tomēr rezultējas divos atsevišķos sējumos. Pāris gadu pēc E. Dunsdorfa grāmatas – 1975. gadā nāk klajā A. Johansona **“Latvijas kultūras vēsture, 1710–1800”**.

Pēc M. Bukša domām, A. Johansons, salīdzinot ar citiem “Daugavas” sērijas autoriem, ir objektīvāks un tādēļ arī viņa darbs ir modernāks par citiem “Latvijas vēstures” sējumiem.¹⁵⁹ Tomēr arī A. Johansona sarakstītajam sējumam kompetentu recenzentu ir maz un vairākas atsauksmes tiek publicētas labu laiku pēc grāmatas iznākšanas. Plaši un analītiski A. Johansona grāmatu vērtē Liepājā dzimušais, bet pēc Otrā pasaules kara Vācijā dzīvojušais kultūrvēsturnieks, Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju loceklis Heincs Išreits (*H. Ischreyt*, 1917–1993), kurš uzskata, ka šo darbu vajadzētu tulkot angļu vai vācu valodā, lai ar to iepazītos plašākas aprindas.¹⁶⁰

Tikmēr okupētajā Latvijā uz Komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs (Valsts drošības komitejas satelītorganizācija

60.–80. gados) organizētajiem kursiem Stokholmas Universitātes studentu ievestais A. Johansona grāmatas eksemplārs Rīgas muitā tiek konfiscēts un vēlāk iznīcināts.¹⁶¹ Zīmīgi gan, ka dažus gadus vēlāk žurnālā “Karogs” tiek publicēta anonīma recenzija, kuras autors, spriežot pēc konteksta, varētu būt valodnieks un kultūrvēsturnieks Konstantīns Karulis (1915–1997). Recenzijas autors norāda, ka, neskatoties uz to, ka A. Johansonam samērā daudz izmantojis Latvijas autoru pētījumus, “viņa sabiedriski politiskā koncepcija bieži atšķiras no padomju zinātnē pārstāvētā viedokļa”. Tomēr nevar arī noliegt, ka A. Johansonam ir “izdevies savākt ļoti daudz interesantu materiālu, no kuriem daži līdzšinējos kultūras parādību vērtējumos nav pamanīti”, un ka “viņa veiktais lielais darbs faktu apzināšanā un to kopsakarības meklēšanā ir nozīmīgs, un tas ierosinās turpmākam darbam šajā virzienā”.¹⁶²

Vairāk nekā 10 gadus top Ā. Šildes grāmata, kas apraksta ceļu līdz Latvijas valstij un tās pastāvēšanu. Izdevuma “dzimšanu” iespaido gan Latvijas jaunāko laiku vēstures avotu izklaidētība un aprakstāmā perioda līdzšinējā izpētes pakāpe, gan paša autora pieredzes trūkums šādas ievirzes manuskripta izstrādē un prāvās finansiālās izmaksas tā sagataves posmā. 1963. gada pavasarī Ā. Šilde informē E. Dunsdorfu, ka atstājis labi atalgotu ANO Augstā bēgļu komisāra juriskonsulta vietu: “Atradu kādu citu pieticīgu eksistences nokārtojumu, kas man atlicinās pietiekami daudz laika, lai apmēram divu gadu laikā apstrādātu to uzdevumu, ko gribat man uzticēt.”¹⁶³ Tobrīd Ā. Šildem šķiet, ka Latvijas likteņa apskatu varētu ierobežot ar 1960. gadu, kad “notika jauns lūzums, proti, latviešu nacionālkomunistu nobīdīšana malā”.¹⁶⁴ Labi apzinoties, ka 20. gadsimta Latvijas vēstures rakstīšana lielā mērā ir “pioniera darbs”, Ā. Šilde strikti atsakās rakstīt par kultūru, citādi “riskēju iestīgt nepārredzamā darba masā”.¹⁶⁵

Manuskripta rakstīšanai ieilgstot, Ā. Šildem nākas to arī būtiski pārstrādāt. Kad Ā. Šilde iepazīst izdošanai sagatavoto E. Andersona tekstu par Latvijas vēsturi no 1914. līdz 1920. gadam, viņš aicina D. Šleieri striktāk prasīt autoriem ievērot tiem sākotnējo vienošanos: “Laika posmu 1914–1917 mēģināšu vēl, līdzīgi locim, kaut kā izgrozīt.” Tomēr “par Latvijas neatkarības laiku es

gan prasu, lai katrs autors turētos stingri savās robežās".¹⁶⁶ 1968. gada februārī Ā. Šilde ir spiests atzīt, ka, darbu uzsākot, ir paredzējis tam veltīt 4–5 gadus, bet darbam nepieciešamo avotu sagādes grūtības un arī vajadzība piepelnīties šos plānus ir koriģējusi.¹⁶⁷

Daudz vērtīgu avotu, galvenokārt pirms Latvijas valstiskuma pasludināšanas iznākušos latviešu periodiskos izdevumus, izdodas atrast Helsinku Universitātes bibliotēkā, kurai kopš 1820. gada ir piesūtīti Krievijas impērijas iespieddarbu obligātie eksemplāri. Vēlāk Ā. Šilde atceras, ka 1965. gada vasarā piecas nedēļas pavadījis bibliotēkā no rīta līdz vakaram un varējis tur strādāt pat svētdienu pēcpusdienās. Taču uzturēšanās Helsinkos ir arī prasījusi 1600 vācu marku.¹⁶⁸ Izdevēja atzīst, ka atšķirībā no citiem "Daugavas" sērijas autoriem, kas var pretendēt uz kādas augstskolas vai zinātniskas institūcijas stipendiju vai daļu no pētījuma veikt akadēmiskā darba ietvaros, Ā. Šildes situācija ir visneapskaužamākā.¹⁶⁹ Kādu brīdi pavīd cerība, ka vismaz daļu no pētniecības braucienos un avotu fotokopijās iztērētā varētu apmaksāt Latviešu Nacionālais fonds. Taču vēlāk D. Šleiere konstatē, ka tas nav izdevies, jo fonds nav vēlējies radīt precedentu zinātnisku darbu atbalstam.¹⁷⁰

Ā. Šildes sarakstē ir fiksēta arī viņa un D. Šleieres domu apmaiņa par atsevišķiem teksta rediģēšanas un publicēšanas aspektiem. Pēc Ā. Šildes domām, lasītājiem ērtāka ir izmantoto avotu norādīšana zemsvītras piezīmēs (vērēs).¹⁷¹ Tomēr pārsvaru gūst D. Šleieres viedoklis, ka vēres ievietošanas katras nodaļas beigās. Savu nostāju viņa pamato ar nepieciešamību sērijas grāmatas iekārtot vienveidīgi un šādi ievērojami atvieglot arī grāmatas maketēšanas procesu.¹⁷²

Ā. Šilde uzskata, ka "Daugavas" sērija "droši vien paliks ilgu laiku vienīgais avots nopietnām studijām... Ar vēstures rakstīšanu latviešiem neveicas, kādēļ netaisīsim ilūzijas, ka jau pēc 5 vai 10 gadiem radīsies kaut kas vēl lielāks un pamatīgāks."¹⁷³ Tādēļ viņš atkārtoti iestājas par Latvijas 20. gadsimta vēsturei nozīmīgu avotu un dokumentu pilnu tekstu publicēšanu grāmatas pielikumos. Izdevēja daļēji atbalsta šo Ā. Šildes vēlmi, un blakus

Satversmes sapulces, Saeimas deputātu un Latvijas valdības sastāvu sarakstiem grāmatā ir lasāma arī Jāņa Goldmaņa (1875–1955) runa Krievijas Valsts domē 1914. gada 26. jūlijā un pilns Latvijas Republikas Satversmes teksts.

Līdzīgi vairākiem citiem sērijas autoriem, D. Šleiere brīdina arī Ā. Šildi par iespējamiem manuskripta redakcionāliem labojumiem: “Laiks un trimda daudz ko sagrauž, un Jums būs jāņem par labu, ka Jūsu valodu labosim.”¹⁷⁴ Ā. Šilde tam īpaši neiebilst un arī atzīst, ka “mana valoda ir diezgan strupa, lakoniska. Stilam tas nenāk par labu, bet tā pa daļai ir mana jurista izteiksme un vēlēšanās paglābties no visa barokāla”. Laikabiedrus viņš samērā plaši ir citējis apzināti, lai “faktu apgaismojumiem dotu veclaicīgu svaigumu, precizitāti un lielāku ticamību”.¹⁷⁵

1970. gada 16. janvārī nosūtot apgādam pabeigto grāmatas pamattekstu (846 lappuses), Ā. Šilde atkārtoti norāda uz šī Latvijas vēstures posma nepietiekamo izpēti un kritiski vērtē paša paveikto: “No viena vien autora nevar prasīt, lai viņš izpēta 26 gadu posmu [...] Es zinu, ka neesmu pienušis Latvijas vēsturei pārāk daudz jauna klātu, tomēr esmu mēģinājis atrast dažus šīs vēstures /norādītajās laika robežās/ smaguma punktus un maz ievērotus attīstības trendus.”¹⁷⁶ Grāmatas manuskripta rakstīšanas laikā uzkrātā pētniecisku darbu rakstīšanas pieredze, piemēram, iesaistoties Dītriha Andreja Lēbera (1923–2004) vadītajā projektā Ķīles Universitātē, liek Ā. Šildem izteikt pieļāvumu, ka, “ja es šo prāvo darbu būtu rakstījis tagad, tad būtu radusies citāda un Jums pieņemamāka uzbūve [...] Tagad man pašam liekas, ka esmu racies zemē ar spīļu arklu.”¹⁷⁷

Ā. Šilde nosūta apgādam arī lielāku skaitu tekstu papildinošu fotoattēlu, par pašu svarīgāko uzskatot fotogrāfiju, kurā iemūžināta Latvijas proklamēšana 1918. gada 18. novembrī un kurā redzamo personu atšifrēšanai viņš ir veltījis ne mazums pūļu.¹⁷⁸

Ā. Šilde priecējas, ka izdodas manuskriptu pārspriest, klātienē satiekoties ar E. Dunsdorfu Mīnsterē 1971. gada vasarā, bet gadu vēlāk, kad “Daugava” grāmatas sagatavošanā nav pavisam izsīkusies necik tālu, viņš izsaka bažas, ka “mans manuskripts sāk novecot un pēc 1–2 gadiem man to būs pamatīgi jāpārstrādā. Nāk taču

klāt jauni avoti, sevišķi par manu laika posmu."¹⁷⁹ D. Šleiere gan viņu mierina: "Nu esmu nolikusi Jūsu vēstures manuskriptu uz sava galda un no tā to vairs nost necelšu, kamēr tas ies taisni uz saliktuvi."¹⁸⁰ Tomēr aizrit vēl vairāki gadi līdz grāmatas pilnīgai pabeigšanai, un tikai 1976. gada vasarā nāk klajā Ā. Šildes grāmata "**Latvijas vēsture, 1914–1940: valsts tapšana un suverēnā valsts**". Jau "post factum" (12. jūlijā) noslēgtajā līgumā ir fiksēts, ka grāmata iespiesta 2200 eksemplāros un tās autoram pienākas 10 tūkstoši vācu marku, kas izmaksājamas gadu pēc grāmatas iznākšanas, un tradicionālie autora 10 brīveksemplāri.¹⁸¹

Daļēji var piekrist Ā. Šildem, ka viņa grāmatas recenzenti, izņemot vācbaltiešu vēsturnieku J. fon Hēnu, nav "liela kalibra vēsturnieki".¹⁸² E. Andersona atsauksme izdevumā "Journal of Baltic Studies", kurā viņš uzskata par nepieciešamu atgādināt par Ā. Šildes saikni ar "Pērkonkrustu",¹⁸³ tiek iespiesta jau pēc tam. Regulārais "Daugavas" sērijas recenzents B. Ābers šoreiz ar pseidonīmu publicētajā atsauksmē novērtē Ā. Šildes grāmatas faktoloģisko piesātinājumu, piezīmējot, ka "daudzu personu vārdus daudzās vietās grāmatā varēja izlaist, lai nenozīmīgu vārdu birumā arī nozīmīgie nezaudētu savu vērtību".¹⁸⁴ Taču, viņaprāt, "grāmatas autors pats šai darbā parādās kā pārliecināts demokrāts, kas tomēr nenoliedz Latvijas parlamentārās iekārtas deģenerāciju, sevišķi 30-to gadu sākumā".¹⁸⁵ M. Bukšs, kā jau parasti, pārmet Ā. Šildem aizspriedumus un Latgales ignoranci.¹⁸⁶ Šoreiz gan to apstrīd Latgalē dzimušais literatūrkritiķis Heronims Tihovskis (1907–1991), kas norāda, ka Ā. Šildem "Latgales problēma vijas visai grāmatai cauri, un viņš atzīst, ka latgaļi pirmie meklēja iespēju apvienoties ar pārējiem novadiem ne tikai autonomā, bet brīvā, neatkarīgā Latvijā".¹⁸⁷ Zināmā mērā pārsteidz, ka grāmata par neseno un tik sensitīvo Latvijas vēstures posmu nav izraisījusi plašākas publiskas diskusijas.

Zinot "Latvijas vēstures" sērijas iepriekšējo grāmatu likteni, par jo īpašu padomju drošības dienestu neveiksmi var uzskatīt Ā. Šildes grāmatas nonākšanu pie interesentiem Latvijā. Jau iznākšanas gadā lasītāju Latvijā sasniedz seši grāmatas eksemplāri.¹⁸⁸ Gadu vēlāk D. Šleiere raksta Ā. Šildem, ka viņa grāmata

“cirkulē intelīģences aprindās no rokas rokā. Nākamais sāks ceļu šai nedēļā. Šādām vajadzībām dodu arvien, kad man prasa. Varu iedomāties, ar kādu aizrautību tās tiek lasītas. Jau pati valoda, kas nav ierastais turienes pseidozinātniskais žargons, ir sensācija.”¹⁸⁹

Iepazīstot E. Andersona saraksti ar D. Šleieri un E. Dunsdorfu 70. gados, skaidri redzams, ka Andersons apgādam un sērijas virsredaktoram regulāri apņemas manuskriptu pabeigt un tikpat regulāri izrādās, ka galvenokārt jaunu avotu atrašanas dēļ tas nekādi nav izdarāms. Tā 1974. gada nogalē E. Andersons apgalvo, ka “tagad darbs ir nobeigts un vairāk to vairs nepārstrādāšu”.¹⁹⁰ Taču vēl 1980. gada maijā viņš sola E. Dunsdorfam augustā nosūtīt “iztrūkstošās pāris nodaļas II sējumam un labojumus tālākām nodaļām”.¹⁹¹ Kaut arī manuskripts nav pabeigts, E. Andersons sūdzas, ka “Daugava” vilcinās izdot viņa grāmatu, dod priekšroku citiem autoriem, kādā vēstulē pat apgalvo, ka viņa abi sējumi bijuši jau gandrīz pabeigti 1968. gadā.¹⁹²

Beigu beigās, vairāk nekā 20 gadus pēc uzaicinājuma iesaistīties “Daugavas” sērijas veidošanā, 1982. gadā iznāk E. Andersona darba **“Latvijas vēsture, 1920–1940: ārpolitika”** 1. sējums, bet divus gadus vēlāk – 2. sējums. Atsauksmju par abiem sējumiem trimdas presē netrūkst, taču, izņemot B. Āberu, to autori nav vēsturnieki. Lielā mērā tas izskaidrojams ar paša E. Andersona aroganci, kā arī trimdas vēsturnieku daļas noraidīto attieksmi pret viņa okupētās Latvijas medijos pausto viedokli par vēstures pētniecības iespējām dzimtenē.¹⁹³ Savdabīgā veidā uz E. Andersona jaunāko darbu reaģē U. Ģērmanis, kas diezgan izvērsti citē J. fon Hēna atsauksmi žurnālā “Zeitschrift für Ostforschung”. Tur, cita starpā, rakstīts: “Ir nožēlojami, ka no daudzajām norādēm uz avotiem un literatūru nav izlobāms, kāds avots resp. publikācija autora tēlojumam bijusi noteicīga un kāpēc viņš tieši tai ir devis priekšroku... Katrā ziņā šo grāmatu jālasa kritiski. Kļūdas un aplamības tur atkal un atkal parādās.”¹⁹⁴

Kādā vēstulē E. Dunsdorfam D. Šleiere ne bez gandarījuma atstāsta sarunu ar Stokholmā pabijušo vēsturnieku Heinrihu Strodu (1925–2012), kurš, novērtējot “Daugavas” izdoto sēriju, ir teicis: “Jūs esat atdevuši latviešu tautai tās vēsturi.”¹⁹⁵ 80. gadu no-

galē beidzot kļūst iespējama padomju cenzūras neapdraudēta “Latvijas vēstures” sērijas grāmatu nosūtīšana uz Rīgu.

Pēc valstiskuma atgūšanas vairākas reizes “Daugavas” sērijas grāmatas ir pieredzējušas pārizeidumus Latvijā. 1991. gadā izdevniecība “Avots” padomju laikiem raksturīgā 20 000 eksemplāru tirāžā iespiež A. Švābes “Latvijas vēsture, 1800–1914”. Diemžēl iznāk tikai šī darba daļa – 23 no pavisam 37 grāmatas nodaļām. Gadu vēlāk apgāds “Zinātne” vēl lielākā tirāžā (50 000 eksemplāru) laiž klajā Ā. Šildes grāmatu “Latvijas vēsture, 1914–1940: valsts tapšana un suverēnā valsts”. Jau pēc D. Šleieres aiziešanas mūžībā, kad “Daugava” kā vienīgais trimdas apgāds turpina darbu Latvijā, kā sērijas 11. sējums iznāk jau kopš 50. gadiem solītais Indriķa Šterna (1918–2005) darbs “**Latvijas vēsture, 1290–1500**” (1997).

Kaut arī “Daugavas” sērija joprojām nav saņēmusi plašāku un publisku profesionālu izvērtējumu, tās nozīme Latvijas vēstures publikāciju kopainā nav apšaubāma. Ne velti pētījumā par latviešu trimdas literatūras ietekmi humanitāro zinātņu pētniecībā Latvijā (1992–2006) “Daugavas” izdevumu sērija ir minēta visbiežāk.¹⁹⁶

SECINĀJUMI

Apgāda “Daugava” Latvijas vēstures sērijas izdošanas izpēte atklāj kādu mazāk zināmu vēsturnieka Edgara Dunsdorfa darbības šķautni. 20. gadsimta 50. gados trimdā tiek uzsākta Latvijas vēsturei veltītu publikāciju virkne (1959–1997), kurai nav analogu latviešu grāmatniecībā. Tie ir dažādu paaudžu latviešu vēsturnieku pētījumi Latvijas vēsturē (13.–20. gs.), kuru virsuzdevums ir būt par zināmu alternatīvu vēstures pētniecībai tolaik okupētajā Latvijā.

Detalizēta iepazīšanās ar trimdas periodiskajiem izdevumiem liecina, ka “Daugavas” sērijas izdevumu rezonanse ir bijusi ievērojami plašāka un niansētāka, nekā par to ļauj spriest 90. gados Latvijā izdotās E. Dunsdorfa un A. Švābes biobibliogrāfijas. Analītiskas citu vēsturnieku atsauksmes ir guvuši Latvijas agro jauno

laiku periodam veltītie sērijas sējumi. 20. gadsimtu atspoguļojošo sējumu autoriem (īpaši E. Andersonam) ir bijusi jāpārvar dilemma sniegt avotos sakņotu vēstures norišu analīzi vai vienīgi nacionālo pašapziņu vairojošu latviešu pagātnes izklāstu. Tādēļ nepārsteidz, ka publikācijas, kurās klieidēti mīti un ir atrodama arī latviešiem neglaimojoša informācija, nereti ir izpelnījušās visai kritiskus Latvijas jaunāko laiku vēstures procesu līdzgaitnieku vērtējumus. Pētnieku radošo brīvību ir iespaidojis apstākļi, ka Latvijas nesenās pagātnes norišu un tajās iesaistīto personu darbības vērtējumi ir diskutēti ne tikai trimdas presē, bet tos savām manipulācijām ir izmantojuši padomju propagandisti.

Izmantojot E. Dunsdorfa arhīva materiālus, pārsvarā viņa saraksti ar sērijas autoriem un tās izdevējiem Dagniju un Georgu Šleieriem, Latvijas Nacionālajā arhīvā un LU Akadēmiskajā bibliotēkā, ir mēģināts rekonstruēt sērijas tapšanu, autoru un izdevēju diskusijas par pētījumu rediģēšanas un publicēšanas principiem, kā arī jau iznākušo grāmatu rezonansi trimdas sabiedrībā un garo ceļu pie lasītāja Latvijā.

Apgāda “Daugava” Latvijas vēstures sērija ir ne tikai veiksmīgs privātās iniciatīvas piemērs, bet arī viens no paliekošākajiem veikumiem trimdas latviešu grāmatniecībā kopumā.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ E. Dunsdorfs. Vēstule D. Šleierei 05.10.1956. (noraksts). *Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts arhīvs* (turpmāk: LNA-LVA), 2423-1-v-170, 15. lp.
- ² D. Šleiere. Vēstule E. Dunsdorfam 23.10.1956. Turpat, 16.-17. lp.
- ³ E. Dunsdorfs. Vēstule D. Šleierei 12.06.1957. (noraksts). Turpat, 19. lp.
- ⁴ E. Dunsdorfs. Vēstule M. Gopperam 12.06.1957. *Latvijas Nacionālā bibliotēka, Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa* (turpmāk: LNB R), A 393, nr. 142, 30. lp.
- ⁵ M. Goppers. Vēstule E. Dunsdorfam 18.06.1957. (noraksts). Turpat, A 393, nr. 142, 29. lp.
- ⁶ E. Dunsdorfs. Vēstule M. Gopperam 05.07.1957. Turpat, A 393, nr. 142, 24. lp.
- ⁷ M. Goppers. Vēstule E. Dunsdorfam 10.-11.07.1957. (noraksts). Turpat, A 393, nr. 142, 23. lp. Kārlis Strazdiņš (1890-1964) – padomju nomenklatūras darbinieks, LPSR ZA Vēstures institūta direktors (1946-

- 1963), viens no oficiozās "Latvijas PSR vēstures" (1–3, 1953–1959) redaktoriem.
- ⁸ Turpat.
- ⁹ E. Dunsdorfs. Vēstule J. Abučam 28.06.1957. (noraksts). *LNA-LVA*, 2423–1–v–58, 2. lp.
- ¹⁰ Latvieši par 7000 dol. pērk kadiļakus, bet vai spēs izdot Latvijas vēsturi. *Laiks*, 09.10.1957., 1.–2. lpp.; Top ievērojams zinātnisks darbs trimdā. *Latvija Amerikā*, 12.10.1957., 1. lpp.
- ¹¹ Klusībā izaudzis darbs: prof. E. Dunsdorfs Amerikā ierosina jaunas, lielas Latvijas vēstures izdošanu. *Austrālijas Latvietis*, 26.10.1957., 1. lpp.
- ¹² Turpat, 2. lpp.
- ¹³ N. Viksniņš. Skaisti, bet sasteigti. *Laiks*, 23.10.1957., 2. lpp.
- ¹⁴ K. Ieleja. Latvijas vēsture disputā. *Laiks*, 23.11.1957., 2. lpp.
- ¹⁵ Ceļā uz jaunām skolu programmām. *Laiks*, 27.11.1957., 1. lpp.
- ¹⁶ B. Ābers. Vēstules E. Dunsdorfam 11.11.1957. un 27.11.1957. *LNA-LVA*, 2423–1–v–66, 47., 49. lp.
- ¹⁷ B. Ābers. Vēstule E. Dunsdorfam 02.02.1958. Turpat, 52. lp.
- ¹⁸ Ko grib panākt kultūras fonds. *Laiks*, 01.02.1958., 1. lpp.
- ¹⁹ A. Švābe (1956). Daži vārdi par Latvijas vēsturi. *Jaunā Gaita*, 4, 16. lpp.
- ²⁰ Autors (1948). Priekšvārdi. No: Arveds Švābe. *Latvijas vēsture, 1800–1914*. [Stokholma]: Daugava, 7.–8. lpp.
- ²¹ B. Ābers. Mūsu pagātne latviskā apgaismojumā: Arveds Švābe, Latvijas vēsture, 1800–1914. *Laiks*, 17.09.1958., 3. lpp.
- ²² Uldis Ģērmanis. Joprojām Latvijas vēstures katedras vadītājs: Arveds Švābe: Latvijas vēsture, 1800–1914. *Latvija*, 17.01.1959., 4. lpp.
- ²³ I. Šterns. Latvijas vēsture, 1800–1914. *Austrālijas Latvietis*, 14.03.1959., 7. lpp.
- ²⁴ Tāļivalds Sanders (1960). Ko nevaram atstāt bez atbildes: piezīmes pie A. Švābes "Latvijas vēsture: 1800–1914". *Universitas*, 7, 42. lpp.
- ²⁵ Citēts pēc: Uldis Ģērmanis. Prof. A. Švābe baltvācu skatījumā: J. v. Hehn, Lettische Geschichtsschreibung. Zu A. Švābes "Geschichte Lettlands 1800–1914". *Latvija*, 11.02.1961., 4. lpp.
- ²⁶ G. Libermanis. Mošķi sadodas rokās. *Rīgas Balss*, 21.02.1961., 6. lpp.
- ²⁷ Aleksandrs Batņa (1964). Vēsture uz viņas lopus puses. *Dzeive*, 66, 5.–8. lpp.
- ²⁸ G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 26.09.1958. *LNA-LVA*, 2423–1–v–171, 10. lp.
- ²⁹ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 04.10.1958. (noraksts). Turpat, 12. lp.
- ³⁰ G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 10.12.1958. Turpat, 13. lp.
- ³¹ Dagnija Šleiere. Vai propaganda? *Latvju Ziņas*, 07.04.1949., 5. lpp.
- ³² Dagnija Šleiere. Neatkarības laikmets Latvijas vēstures grāmatās. *Latvju Ziņas*, 08.05.1952., 3. lpp.

- ³³ G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 10.12.1958. *LNA-LVA*, 2423-1-v-171, 13. lp.
- ³⁴ E. D. (1962). Priekšvārdi. No: Edgars Dunsdorfs. *Latvijas vēsture, 1600-1710*. [Stokholma]: Daugava, 12. lpp.
- ³⁵ B. Ābers. Vēstule E. Dunsdorfam 07.01.1959. *LU Akadēmiskā bibliotēka, Misiņa bibliotēkas rokrakstu kolekcija* (turpmāk: LU AB MR), E. Dunsdorfa f., 6. vien., 2. lp.
- ³⁶ Edgars Dunsdorfs. Prof. Dr. A. Švābe in memoriam. *Austrālijas Latvietis*, 12.09.1959., 2. lpp.; B. Ābers. Vēstule E. Dunsdorfam 26.10.1959. *LNA-LVA*, 2423-1-v-66, 81. lp.
- ³⁷ B. Ābers. Vēstule E. Dunsdorfam 22.12.1963. *LNA-LVA*, 2423-1-v-66, 118. lp.
- ³⁸ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 23.02.1959. (noraksts). Turpat, 2423-1-v-171, 15. lp.
- ³⁹ G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 14.12.1960. Turpat, 26. lp.
- ⁴⁰ Lilija Dunsdorfa (1960). Skats latviešu trimdas grāmatniecībā, 1950-1959. No: *Archīvs: Austrālijas latviešu centrālā archīva rakstu krājums, veltīts mākslai un humanitārām zinātnēm*. 1. sēj. [Sidneja]: b.a., 151. lpp.; Lilija Dunsdorfa (1970). Latviešu trimdas grāmatniecība, 1960-1969. No: *Archīvs: raksti par latviskām problēmām*. 10. sēj.: Avīzes un grāmatas. Melburna: Latviešu apvienības Austrālijā zinātnes nozare un K. Zariņa fonds, 239. lpp.
- ⁴¹ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 02.02.1961. (noraksts). *LNA-LVA*, 2423-1-v-171, 31. lp.
- ⁴² G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 08.02.1961. Turpat, 32. lp.
- ⁴³ Monumentāls Latvijas vēstures izdevums. *Austrālijas Latvietis*, 04.03.1961., 1. lpp.
- ⁴⁴ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 13.02.1961. (noraksts). *LNA-LVA*, 2423-1-v-171, 34. lp.
- ⁴⁵ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 21.06.1961. (noraksts). Turpat, 55. lp.
- ⁴⁶ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 13.06.1961. (noraksts). Turpat, 52. lp.
- ⁴⁷ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 25.07.1961. (noraksts). Turpat, 59. lp. Seniespiedumu atradumiem ir veltīti vairāki K. Draviņa raksti: Kārlis Draviņš (1955). Visvecākās latviešu ābece. *Ceļa Zīmes*, 24, 146.-151. lpp.; K. Draviņš (1960). 17. gadsimta latviešu ābece Tartu Universitātes bibliotēkā. No: *Ārsbok, 1955-1956*. Lund: Lunds universitet, 67.-88. lpp.
- ⁴⁸ G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 20.10.1961. *LNA-LVA*, 2423-1-v-171, 67. lp. A. Švābes grāmatas (1958) apjoms ir 752 lpp., bet E. Dunsdorfa 1962. gada izdevumam ir 588 lpp.
- ⁴⁹ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 24.10.1961. (noraksts). *LNA-LVA*, 2423-1-v-171, 71.-72. lp.
- ⁵⁰ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 15.04.1962. (noraksts), G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 24.05.1962. Turpat, 97.-98. lp.

- ⁵¹ G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 08.03.1961. Turpat, 37. lp.
- ⁵² E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 25.03.1963. (noraksts). Turpat, 118. lp.
- ⁵³ E. D. (1962). Priekšvārdi. No: Edgars Dunsdorfs. *Latvijas vēsture, 1600–1710*. [Stokholma]: Daugava, 10. lpp.
- ⁵⁴ B. Ābers. Vēstule E. Dunsdorfam 22.05.1962. *LNA-LVA*, 2423–1–v–66, 99. lp.
- ⁵⁵ Uldis Ģermanis. Liels darbs mūsu vēsturē. *Latvija*, 28.07.1962., 5. lpp.
- ⁵⁶ Pēteris Aigars. Pieminekļis pagātnei un pamatakmens nākotnei. *Londonas Avīze*, 03.08.1962., 5. lpp.; Ang. Gailīte. Edgars Dunsdorfs. Latvijas vēsture, 1600–1710. *Latvija Amerikā*, 12.09.1962., 3. lpp.; N. Viksniņš. Latvijas pagātne jaunā gaismā. *Laiks*, 14.11.1962., 3. lpp.
- ⁵⁷ Ir arī citādi vērtējumi par E. Dunsdorfa Latvijas vēsturi. *Latvija*, 08.12.1962., 1. lpp.
- ⁵⁸ [Bez aut.] (1963). Prof. E. Dunsdorfs atbild recenzentiem. *Jaunā Gaita*, 42, 116. lpp.
- ⁵⁹ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 17.10.1963. (noraksts). *LNA-LVA*, 2423–1–v–171, 138. lp.
- ⁶⁰ Wilhelm Lenz (1963). Edgars Dunsdorfs. Latvijas vēsture (= Geschichte Lettlands), 1600–1710. *Baltische Hefte*, 3, S. 167–172.
- ⁶¹ L. Latkovskis (1964). Latvijas vēsture bez Latgolas: dažas refleksijas sakarā ar Dunsdorfa un Švābes vēsturēm. *Dzeive*, 64, 10.–13. lpp.
- ⁶² G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 02.07.1962. *LNA-LVA*, 2423–1–v–171, 102. lp.
- ⁶³ G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 24.05.1962. Turpat, 98. lp.
- ⁶⁴ Georgs un Dagnija Šleieri (1962). Izdevēju priekšvārdi otram izdevumam. No: Arveds Švābe. *Latvijas vēsture, 1800–1914*. [Stokholma]: Daugava, 8. lpp.
- ⁶⁵ H. Biezais. Vēstule E. Dunsdorfam 31.07.1957. *LNA-LVA*, 2423–1–v–84, 4. lp.
- ⁶⁶ A. Spekke. Vēstule E. Dunsdorfam 15.–16.03.1962. Turpat, 2423–1–v–165, 60.–61. lp.
- ⁶⁷ E. Dunsdorfs. Vēstule A. Spekkem 06.12.1962. (noraksts). Turpat, 2423–1–v–171, 69. lp.
- ⁶⁸ Ēvalds Mugurēvičs (1999). Profesora Edgara Dunsdorfa dzīve un zinātniskā darbība. No: *Vēsturnieks profesors Dr. oec., Dr. hist. h.c. Edgars Dunsdorfs: biobibliogrāfija*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 30. lpp.
- ⁶⁹ A. Spekke. Vēstule E. Dunsdorfam 11.12.1962. *LNA-LVA*, 2423–1–v–165, 70. lp.
- ⁷⁰ E. Dunsdorfs. Vēstule A. Spekkem 19.12.1962. (noraksts). Turpat, 71. lp.
- ⁷¹ E. D. un A. S. (1964). Priekšvārdi. No: Edgars Dunsdorfs, Arnolds Spekke. *Latvijas vēsture, 1500–1600*. [Stokholma]: Daugava, 9. lpp.

- ⁷² B. Ābers. Paveikts liels darbs. *Laiks*, 27.05.1964., 3. lpp.
- ⁷³ A. Spekke. Vēstule E. Dunsdorfam 18.06.1964. *LNA-LVA*, 2423-1-v-165, 97. lp.
- ⁷⁴ A. Platbārzdīs (1964, 1965). Latvijas naudas vēsture 1500-1700. *Kolekcionārs*, 20, 19.-24. lpp.; 21, 12.-19. lpp.
- ⁷⁵ E. Dunsdorfs. Vēstule A. Spekkem 20.03.1962. (noraksts). *LNA-LVA*, 2423-1-v-165, 62. lp.
- ⁷⁶ G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 25.03.1959. Turpat, 2423-1-v-171, 17.-18. lp.
- ⁷⁷ Monumentāls Latvijas vēstures izdevums. *Austrālijas Latvietis*, 04.03.1961., 1. lpp.
- ⁷⁸ G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 08.03.1961. *LNA-LVA*, 2423-1-v-171, 37.-38. lp.
- ⁷⁹ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 14.03.1961. (noraksts). Turpat, 1. lp.
- ⁸⁰ G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 08.04.1961. Turpat, 46. lp.
- ⁸¹ V. Ģinters. Vēstule E. Dunsdorfam 01.05.1961. Turpat, 2423-1-v-116, 229. lp.
- ⁸² E. Dunsdorfs. Vēstule V. Ģinteram 09.05.1961. (noraksts). Turpat, 230. lp.
- ⁸³ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 13.02.1961. (noraksts). Turpat, 2423-1-v-171, 34. lp.
- ⁸⁴ E. Andersons. Vēstule E. Dunsdorfam 02.03.1961. Turpat, 2423-1-v-62, 37. lp.
- ⁸⁵ E. Andersons. Vēstule E. Dunsdorfam 05.03.1961. Turpat, 38. lp.
- ⁸⁶ E. Andersons. Vēstule E. Dunsdorfam 14.03.1961. Turpat, 41. lp.
- ⁸⁷ Turpat.
- ⁸⁸ Turpat.
- ⁸⁹ E. Dunsdorfs. Vēstule E. Andersonam 05.04.1961. (noraksts). Turpat, 45. lp.
- ⁹⁰ A. Aizsilnieks. Vēstule E. Dunsdorfam 25.04.1961. Turpat, 2423-1-v-59, 7. lp.
- ⁹¹ E. Dunsdorfs. Vēstule A. Aizsilniekam 01.05.1961. (noraksts). Turpat, 8. lp.
- ⁹² A. Aizsilnieks. Vēstule E. Dunsdorfam 02.06.1961. Turpat, 10. lp.
- ⁹³ G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 16.06.1961. Turpat, 2423-1-v-171, 53. lp.
- ⁹⁴ E. Dunsdorfs. Vēstule Ā. Šildem 26.10.1962. Turpat, 2176-1-v-17, 24. lp.
- ⁹⁵ Rdz. [J. Rudzītis]. Svešinieki nāk un iet - latviešu tauta paliek: saruna ar prof. Edgaru Dunsdorfu. *Latvija*, 24.11.1962., 3. lpp.
- ⁹⁶ G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam pēc 23.11.1961. *LNA-LVA*, 2423-1-v-171, 78. lp.
- ⁹⁷ E. Andersons. Vēstule E. Dunsdorfam 18.12.1961. Turpat, 2423-1-v-62, 53. lp.
- ⁹⁸ E. Andersons. Vēstule E. Dunsdorfam 25.06.1962. Turpat, 61. lp.

- ⁹⁹ E. Dunsdorfs. Vēstule E. Andersonam 25.06.1962. (noraksts). Turpat, 62. lp.
- ¹⁰⁰ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 03.07.1962. (noraksts). Turpat, 2423-1-v-171, 103. lp.
- ¹⁰¹ E. Andersons. Vēstule E. Dunsdorfam 17.01.1963. Turpat, 4. lp.
- ¹⁰² Faktiski 10 sējumos, kuru apjoms caurmērā ir 1/2 vai 1/3 no "Daugavas" sējumu apjoma, iznāk "Eesti riik ja rahvas Teises maailmasõjas" (*Igaunijas valsts un tauta Otrajā pasaules karā*, 1-10, 1954-1962).
- ¹⁰³ E. Dunsdorfs. Vēstule E. Andersonam 31.01.1963. (noraksts). *LNA-LVA*, 2423-1-v-62, 69. lp.
- ¹⁰⁴ E. Andersons. Vēstule E. Dunsdorfam 30.07.1963. Turpat, 73. lp.
- ¹⁰⁵ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 17.10.1963. (noraksts). Turpat, 2423-1-v-171, 138. lp.
- ¹⁰⁶ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 31.01.1964. (noraksts). Turpat, 153. lp.
- ¹⁰⁷ G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 20.08.1964. Turpat, 160. lp.
- ¹⁰⁸ G. Šleiers. Vēstule E. Dunsdorfam 20.08.1964. Turpat, 159.-160. lp.; E. Andersons. Vēstule E. Dunsdorfam 16.12.1964. Turpat, 2423-1-v-62, 91. lp.
- ¹⁰⁹ E. Dunsdorfs. Vēstule E. Andersonam 14.01.1965. (noraksts). *LU AB MR*, E. Dunsdorfa f., 16. vien., 8. lp.
- ¹¹⁰ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 14.01.1965. (noraksts). Turpat.
- ¹¹¹ D. Šleiere. Vēstule E. Dunsdorfam 04.01.1967. *LNA-LVA*, 2423-1-v-170, 28. lp.
- ¹¹² E. A. (1967). Priekšvārdi. No: Edgars Andersons. *Latvijas vēsture, 1914-1920*. [Stokholma]: Daugava, 8. lpp.
- ¹¹³ Turpat, 9. lpp.
- ¹¹⁴ Uldis Ģērmanis (1967). Pasaules karš un Latvijas tapšana: Edgars Andersons, Latvijas vēsture 1914-1920. *Brīvība*, 7, 4. lpp.
- ¹¹⁵ Jānis Zalcmanis. Milzu darbs mūsu nesenojā vēsturē: Edgars Andersons, Latvijas vēsture 1914-1920. *Latvija*, 14.10.1967., 2. lpp.
- ¹¹⁶ B. Ābers. Pamatdarbs par Latvijas valsts ģenēzi: Edgars Andersons, Latvijas vēsture 1914-1920. *Londonas Avīze*, 19.01.1968., 4. lpp.
- ¹¹⁷ A. Grāmatiņš. Latvijas valsts tapšanas smagākās dienas: vēsturisko notikumu līdzgaitnieka vērtējums. *Londonas Avīze*, 17.11.1967., 3., 6.-7. lpp.
- ¹¹⁸ M. Bukšs (1967). Likteņiigi laiki un ceļas likteņigā atstostējumā. *Dzeive*, 85, 9. lpp.
- ¹¹⁹ Dr. E. Andersons (1968). Nepelnīta kritika. *Dzeive*, 89, 7. lpp.
- ¹²⁰ M. Bukšs (1968). Kritika ir peļneita - konsekvences napicīšamas. *Dzeive*, 89, 9. lpp.
- ¹²¹ A. C. Kā saglabāt vēsturisko patiesību?: nepieciešami labojumi dr. E. Andersona vēstures grāmatai. *Latvija Amerikā*, 05.06.1968., 2. lpp.
- ¹²² Pēteris Dardzāns (1969). Grāmata par kuru runā. *Tilts*, 96/97, 38. lpp.
- ¹²³ Turpat, 72. lpp.

- ¹²⁴ Jānis Krastiņš (1971). Kā nevaļag rakstīt Latvijas vēsturi: E. Andersons. Latvijas vēsture, 1914–1920. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 1, 132.–135. lpp.
- ¹²⁵ A. Aizsilnieks. Vēstule E. Dunsdorfam 17.02.1967. *LU AB MR*, E. Dunsdorfa f., 6. vien., 11. lp.
- ¹²⁶ Autors (1968). Daži vārdi lasītājam. No: Arnolds Aizsilnieks. *Latvijas saimniecības vēsture, 1914–1945*. [Stokholma]: Daugava, 14. lpp.
- ¹²⁷ Nikolajs Valters. Grāmata par mūsu tautas saimniecisko dzīvi. *Latvija*, 08.06.1968., 2. lpp.
- ¹²⁸ Citēts pēc: Autors (1968). Daži vārdi lasītājam. No: Arnolds Aizsilnieks. *Latvijas saimniecības vēsture, 1914–1945*. [Stokholma]: Daugava, 15. lpp.
- ¹²⁹ B. Ābers. Plašs pētījums par Latvijas tautsaimniecību. *Laiks*, 01.06.1968., 3. lpp.
- ¹³⁰ D. Šleiere. Vēstule Ā. Šildem 15.11.1968. *LNA-LVA*, 2176–1–v–17, 68. lp.
- ¹³¹ Voldemārs Bastjānis (1969). Saimnieciskās dzīves attīstība neatkarīgajā Latvijā. *Jaunā Gaita*, 76, 18.–22., 24. lpp.; Arnolds Aizsilnieks (1970). Voldemāra Bastjāņa versija un manējā. *Jaunā Gaita*, 80, 44.–45., 58. lpp.
- ¹³² Andrievs Ezergailis (1969). Vēl viens kapitāldarbs. Arnolds Aizsilnieks, Latvijas saimniecības vēsture 1914–1945. *Jaunā Gaita*, 72, 48.–49. lpp.
- ¹³³ Edgars Dunsdorfs (1988). Gadi, gadi... No: *Archīvs: raksti par latviskām problēmām*. 28. sēj.: Mūža ritums. Melburna: PBLA un K. Zariņa fonds, 71.–72. lpp.
- ¹³⁴ B. Ābers. Vēstule E. Dunsdorfam 15.07.1963. *LNA-LVA*, 2423–1–v–66, 108. lp.
- ¹³⁵ B. Ābers. Vēstule E. Dunsdorfam 29.07.1963. Turpat, 109. lp.
- ¹³⁶ E. Dunsdorfs. Vēstule B. Āberam 31.03.1964. (noraksts). Turpat, 120. lp.
- ¹³⁷ E. Dunsdorfs. Vēstule G. Šleieram 14.05.1964. (noraksts). Turpat, 2423–1–v–171, 158. lp.
- ¹³⁸ G. Šleiers. Vēstules E. Dunsdorfam 20.08.1964. un 11.09.1964. Turpat, 159., 164. lp.
- ¹³⁹ E. D. (1973). Priekšvārdi. No: Edgars Dunsdorfs. *Latvijas vēsture, 1710–1800*. [Stokholma]: Daugava, 8. lpp.
- ¹⁴⁰ B. Ābers. Vēstule E. Dunsdorfam 25.06.1967. *LU AB MR*, E. Dunsdorfa f., 6. vien., 5. lp.
- ¹⁴¹ E. Dunsdorfs. Vēstule B. Āberam 01.07.1967. (noraksts). Turpat, 16. vien., 3. lp.
- ¹⁴² D. Šleiere. Vēstule E. Dunsdorfam 24.07.1967. *LNA-LVA*, 2423–1–v–170, 33. lp.
- ¹⁴³ E. Dunsdorfs. Vēstule D. Šleierei 02.08.1967. (noraksts). Turpat, 35. lp.
- ¹⁴⁴ D. Šleiere. Vēstule E. Dunsdorfam 29.10.1971. Turpat, 49. lp.
- ¹⁴⁵ D. Šleiere. Vēstule E. Dunsdorfam 09.03.1972. Turpat, 50.–51. lp.
- ¹⁴⁶ D. Šleiere. Vēstule E. Dunsdorfam 23.03.1972. Turpat, 55. lp.
- ¹⁴⁷ Jānis A. Bokalders. Latvijas vēsture 18. gadsimtā. *Londonas Avīze*, 05.04.1974., 5.–6. lpp., 12.04.1974., 4., 6. lpp.; Jānis A. Bokalders. Pa

- vēstures pēdām. *Latvija*, 07.09.1974., 2.–3. lpp., 14.09.1974., 2.–3. lpp., 28.09.1974., 2.–3. lpp.
- ¹⁴⁸ Jānis A. Bokalders. Laikmeta problēmas: vienotāku un lietpratīgāku sabiedrisko darbu. *Latvija*, 06.02.1971., 3. lpp.
- ¹⁴⁹ A. Johansons. Vēstule E. Dunsdorfam 22.04.1961. *LNA-LVA*, 2423–1–v–121, 20. lp.
- ¹⁵⁰ E. Dunsdorfs. Vēstule D. Šleierei 19.02.1977. (noraksts). Turpat, 2423–1–v–170, 165. lp.
- ¹⁵¹ Benno Ābers (1978). Diždarbi Latvijas 18. gadsimta vēsturē. *Jaunā Gaita*, 117, 62. lpp.
- ¹⁵² Andrejs Plakans (1977). Edgars Dunsdorfs. Latvijas vēsture, 1710–1800. *Universitas*, 39, 78. lpp.
- ¹⁵³ Grāmatu dedzināšana Rīgā. *Latvija*, 18.01.1975., 1. lpp.
- ¹⁵⁴ Dagnija Šleiere (1983). Andreja Johansona dzīvi un darbu pieminot. *Laras Lapa*, 31, 16. lpp.
- ¹⁵⁵ E. Dunsdorfs. Vēstule A. Johansonam 12.04.1961. (noraksts). *LNA-LVA*, 2423–1–v–121, 19. lp.
- ¹⁵⁶ A. Johansons. Vēstule E. Dunsdorfam 22.04.1961. Turpat, 20. lp.
- ¹⁵⁷ A. Johansons. Vēstule E. Dunsdorfam 27.04.1968. Turpat, 24. lp.
- ¹⁵⁸ E. Dunsdorfs. Vēstule A. Johansonam 05.05.1968. (noraksts). Turpat, 25. lp.; A. Johansons. Vēstule E. Dunsdorfam 17.05.1968. Turpat, 26. lp.
- ¹⁵⁹ M. Bukšs (1976). Latvijas kultūras vēsture. *Dzeive*, 130, 30. lpp.
- ¹⁶⁰ Heincs Išreits (1979). Andrejs Johansons. Latvijas kultūras vēsture, 1710–1800. *Universitas*, 44, 85. lpp.
- ¹⁶¹ Sadeg tikai papīrs. *Latvija*, 08.10.1977., 3. lpp.
- ¹⁶² [Bez aut.] (1980). Latviešu kultūras vēsturei. *Karogs*, 12, 189.–190. lpp.
- ¹⁶³ Ā. Šilde. Vēstule E. Dunsdorfam 31.03.1963. *LNA-LVA*, 2423–1–v–169, 57. lp.
- ¹⁶⁴ Ā. Šilde. Vēstule E. Dunsdorfam 25.06.1963. Turpat, 61. lp.
- ¹⁶⁵ Ā. Šilde. Vēstule G. Šleieram 11.05.1963. (noraksts). Turpat, 2176–1–v–17, 30. lp.
- ¹⁶⁶ Ā. Šilde. Vēstule D. Šleierei 13.02.1967. (noraksts). Turpat, 42. lp.
- ¹⁶⁷ Ā. Šilde. Vēstule D. Šleierei 26.02.1968. (noraksts). Turpat, 52. lp.
- ¹⁶⁸ Ā. Šilde. Vēstules D. Šleierei 10.07.1969. un 05.12.1970. (noraksti). Turpat, 97., 117. lp.
- ¹⁶⁹ D. Šleiere. Vēstule Ā. Šildem 22.02.1968. Turpat, 51. lp.
- ¹⁷⁰ D. Šleiere. Vēstules Ā. Šildem 05.06.1969. un 08.06.1973. Turpat, 89., 135. lp.
- ¹⁷¹ Ā. Šilde. Vēstule D. Šleierei 07.01.1969. (noraksts). Turpat, 74. lp.
- ¹⁷² D. Šleiere. Vēstule Ā. Šildem 15.11.1968. Turpat, 67. lp.
- ¹⁷³ Ā. Šilde. Vēstule D. Šleierei 05.12.1970. (noraksts). Turpat, 117. lp.
- ¹⁷⁴ D. Šleiere. Vēstule Ā. Šildem 15.11.1968. Turpat, 68. lp.
- ¹⁷⁵ Ā. Šilde. Vēstule D. Šleierei 07.01.1969. (noraksts). Turpat, 73. lp.

- ¹⁷⁶ Ā. Šilde. Vēstule D. Šleierei 16.01.1970. (noraksts). Turpat, 106. lp.
- ¹⁷⁷ Ā. Šilde. Vēstule D. Šleierei 16.12.1972. (noraksts). Turpat, 129. lp.
- ¹⁷⁸ Ā. Šilde. Vēstule D. Šleierei 02.02.1970. (noraksts). Turpat, 107. lp.; Ādolfs Šilde (1968). Latvijas valsts pasludināšanas akta dalībnieku identifikācija. No: *Archīvs: raksti par latviskām problēmām*. 8. sēj.: Vēsture, politika, valoda, literatūra. Melburna: Latviešu apvienības Austrālijā zinātnes nozare un K. Zariņa fonds, 41.–44. lpp.
- ¹⁷⁹ Ā. Šilde. Vēstule D. Šleierei 12.08.1971. (noraksts). *LNA-LVA*, 2176–1-v–17, 122. lp.; Ā. Šilde. Vēstule E. Dunsdorfam 29.06.1972. Turpat, 2423–1-v–169, 40. lp.
- ¹⁸⁰ D. Šleiere. Vēstule Ā. Šildem 12.12.1972. Turpat, 2176–1-v–17, 126. lp.
- ¹⁸¹ Līgums starp apgādu “Daugava” un Ā. Šildi 1976. g. 12. jūlijā. Turpat, 15. lp.
- ¹⁸² Citēts pēc: Ditrichs Andrejs Lēbers (1991). Ādolfa Šildes darbs trimdā. No: Ādolfs Šilde. *Trimdinieka raksti, 1944–1990*. [Minstere]: Latvija, 19. lpp.
- ¹⁸³ Ā. Šildes viedoklis par to, turpat, 31.–32. lpp.
- ¹⁸⁴ [B. Ābers] A. Stāmers. Faktiem bagāta grāmata. *Laiks*, 19.01.1977., 3. lpp.
- ¹⁸⁵ [B. Ābers] A. Stāmers. Faktiem bagāta grāmata. *Laiks*, 26.01.1977., 4. lpp.
- ¹⁸⁶ M. Bukšs. Quo usque tandem?: daži atzynumi par Ā. Šildes dorbu “Latvijas vēsture 1914–1940”. *Latgolas Bolss*, 27.11.1976., 2.–3. lpp.
- ¹⁸⁷ H. Tihovskis. Latvijas valsts tapšana un suverēnā valsts. *Latvija Amerikā*, 04.06.1977., 3. lpp.
- ¹⁸⁸ Ditrichs Andrejs Lēbers (1991). Ādolfa Šildes darbs trimdā. No: Ādolfs Šilde. *Trimdinieka raksti, 1944–1990*. [Minstere]: Latvija, 20. lpp.
- ¹⁸⁹ D. Šleiere. Vēstule Ā. Šildem 24.08.1977. *LNA-LVA*, 2176–1-v–17, 218. lp.
- ¹⁹⁰ E. Andersons. Vēstule E. Dunsdorfam 03.12.1974. Turpat, 2423–1-v–62, 99. lp.
- ¹⁹¹ E. Andersons. Vēstule E. Dunsdorfam 15.05.1980. Turpat, 116. lp.
- ¹⁹² E. Andersons. Vēstule E. Dunsdorfam 03.11.1980. Turpat, 120. lp.
- ¹⁹³ L. Švābe, A. Balodis, U. Ģērmanis, J. Zalcmanis. Mūsu viedoklis. *Latvija*, 01.12.1979., 3. lpp.
- ¹⁹⁴ [U. Ģērmanis] Dr. Ulafs Jāņsons. Dr. Ulafa Jāņsona piebildumi. *Latvija*, 26.03.1984., 4. lpp.
- ¹⁹⁵ D. Šleiere. Vēstule E. Dunsdorfam 20.03.1989. *LNA-LVA*, 2423–1-v–170, 367. lp.
- ¹⁹⁶ D. Rozenberga. The impact of Latvian exile literature on research in Latvia (1992–2006). Loughborough University, 2011, p. 285. Pieejams: https://dspace.lboro.ac.uk/dspace_jspui/bitstream/2134/8319/2/Rozenberga_2011_PhD_Thesis.pdf

EDGARS DUNSDORFS AND THE SERIES
ON THE HISTORY OF LATVIA ISSUED
BY *DAUGAVA* PUBLISHERS

Viesturs Zanders

Dr. philol., professor at the Faculty of Social Sciences, University of Latvia, director of the Research sector at the Letonics and the Baltics Centre of the Latvian National Library.

Scientific interests: history of publishing and libraries in Latvia.

The article deals with the origin and development of a project to publish works on the history of Latvia that is well-known in the professional circles of historians but little investigated in the aspect of the Latvian historiography and book publishing in exile. It includes an analysis of Edgars Dunsdorfs (1904–2002) organizational and professional achievements, working for years on the preparation of a series of monographies dedicated to the history of Latvia. Using materials of Edgars Dunsdorfs' archives comparatively recently included in the scientific circulation, the author evaluates the interaction of the *Daugava* publishers, the editor-in-chief of this series Edgars Dunsdorfs and the authors of separate books. The correspondence of people working on this series offers until now little known information on the personalities of some researchers and their manner of work. Book reviews in the press, in their turn, testify to the possibility of a professional discussion and its level in exile in the 1950–1980s as well to the response these publications met in exile and in Latvia as well.

Key words: Edgars Dunsdorfs, history of Latvia, *Daugava* publishers, book publishing in exile, historiography.

Summary

The article deals with a project of historical publications which until now is rarely investigated in the aspect of book publishing in Latvian exile. It was carried out during 1959–1997 by historian Edgars Dunsdorfs (1904–2002), since 1948 living in Australia, and the *Daugava* publishers who started to operate in 1945 in Stockholm. In 1950s a series of publications on the history of Latvia was begun, unparalleled in the Latvian book publishing. These were studies of the 13th–20th century history of Latvia carried out by different generations of Latvian historians, and their supreme task was to become a certain alternative to historical research in the then occupied Latvia.

Detailed study of periodicals in exile shows that the response to the publication of this series has been much wider and more nuanced than it can be judged by bibliographies of Edgars Dunsdorfs and Arveds Švābe issued in the 1990s in Latvia. The volumes on the early modern times of Latvia have received analytical reviews by other historians. The authors of the volumes devoted to the history of the 20th century (especially Edgars Andersons) had to deal with dilemma: to offer an analysis of historical events based on historical sources or to satisfy themselves with an interpretation of the part which would add to the national self-awareness of the Latvians. Therefore it is no surprise that those publications, which dispel myths and contain also information unflattering to the Latvians, often have earned rather sharp criticism by those who witnessed the processes of the modern history of Latvia. The creative freedom of the researchers has been influenced by the fact that the events of the recent past of Latvia and the evaluation of the activities of people involved in them have been discussed not only in the press of exile but they have been used also by Soviet propagators for their manipulations.

There have been attempts to use the materials of Edgars Dunsdorfs' archives, mostly his correspondence with the authors of the series and publishers Dagnija and Georgs Šleieri now kept in the National Archives of Latvia and the Academic Library of the University of Latvia, in order to reconstruct the growth of the series, the discussions of the authors and publishers about the principles of editing and publishing of research work, as well as the response of the exile community to the published books and their long way to the readers in Latvia. The article includes a wider characteristics of the cooperation of Edgars Dunsdorfs and the *Daugava* publishers with the authors of the series Arnolds Spekke, Edgars Andersons and Ādolfs Šilde.

The historical series issued by the *Daugava* publishers is not only an example of a successful private initiative, but also one of the most substantial and long-lasting achievements in the book publishing in exile as such.